

หน่วยที่ 3

หลักยึดเหนี่ยวชีวิตในยุคโลกาภิวัตน์

ชุดวิชา	000142 คุณค่าชีวิต
หน่วยที่ 3	หลักยึดเหนี่ยวชีวิตในยุคโลกาภิวัตน์
ผู้เขียน	อาจารย์เทพพร มังธานีภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น อาจารย์พรหมมินทร์ เมธากาญจนศักดิ์ คณะวิทยาการจัดการ วิทยาเขตหนองคาย มหาวิทยาลัยขอนแก่น

หัวข้อ

บทนำ

3.1 ศาสนากับชีวิตมนุษย์

ความหมายและประเภทของศาสนา
บทบาทของศาสนากับชีวิตมนุษย์
มนุษย์กับประสบการณ์ทางศาสนา

3.2 คุณค่าของชีวิตในมุมมองของศาสนา

3.2.1 คุณค่าของชีวิตในมุมมองของพุทธศาสนา(เถรวาท)
3.2.2 คุณค่าของชีวิตในมุมมองของศาสนาคริสต์
3.2.3 คุณค่าของชีวิตในมุมมองของศาสนาอิสลาม

3.3 คุณค่าของชีวิตในยุคโลกาภิวัตน์ : กระแสของนิวเอจ (New Age)

3.4 อุดมคติในชีวิต

สรุป

แนวคิด

- ศาสนามีบทบาทต่อการครองตนของมนุษย์ มนุษย์สามารถเข้าถึงประสบการณ์ทางศาสนาที่ตนนับถือด้วยตัวเองได้
- คุณค่าของชีวิต ความดีงาม ที่พึงอันสูงสุด ความสมบูรณ์และความหลุดพ้นแห่งจิตวิญญาณที่แท้จริงนั้นเกิดจากการปฏิบัติตามหลักศาสนา
- มนุษย์ในยุคโลกาภิวัตน์ เลือกว่าจะสร้างรูปแบบทางจิตวิญญาณเฉพาะตัวของแต่ละคนหรือเฉพาะกลุ่มขึ้นมาโดยการผสมผสานคุณค่าทางจิตวิญญาณจากหลากหลายวัฒนธรรม ประเพณีและจากศาสนาต่าง ๆ

- อุดมคติในชีวิต คือ จุดหมายสูงสุดที่บุคคล หรือสังคมมุ่งบรรลุถึง และแบบความคิด หรือความเชื่ออันเป็นจุดมุ่งหมายร่วมกันของกลุ่มชน

บทนำ

หากเรายอมรับว่า มนุษย์มีสิ่งที่จำเป็นหรือสิ่งต้องการอยู่ 3 อย่าง ได้แก่ 1) ความต้องการทางร่างกาย (Physical Needs) 2) ความต้องการทางสังคม (Social Needs) และ 3) ความต้องการทางจิตวิญญาณ (Spiritual Needs) สองอย่างแรกวางอยู่บนพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม ส่วนข้อที่ 3 เราสามารถค้นหาได้จากศาสนา เช่นนี้แล้ว นับว่าศาสนาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ แม้จะมีผู้โต้แย้งว่า เราสามารถแสวงหาความต้องการทางจิตวิญญาณได้จากศาสตร์อื่น ๆ ที่ไม่ใช่ศาสนา แต่สิ่งที่ศาสตร์อื่น ๆ ที่ใกล้เคียงกับศาสนาให้แก่จิตวิญญาณของเรา คือ ปรัชญาชีวิต หลักความดีงาม และที่พึงพอใจในเบื้องต้น ซึ่งยังไม่ใช่โอสถหรืออาหารชั้นเลิศของจิตวิญญาณ ผู้คนส่วนใหญ่ในโลกต่างยอมรับกันว่า คุณค่าทางจิตวิญญาณชั้นสูงสุด ความดีชั้นสูงสุด ที่พึงอันสูงสุด ความสมบูรณ์และความหลุดพ้นแห่งจิตวิญญาณที่แท้จริงนั้นเกิดจากการปฏิบัติตามหลักศาสนา

ดังนั้นศาสนาจึงเป็นที่รวมของอาหารทางจิตวิญญาณของมนุษย์ทั้งหมด ตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูงสุด และมีข้อยืนยันว่าได้มีมนุษย์นับไม่ถ้วนได้พัฒนาตนเองตามหลักศาสนาจนได้บรรลุถึงความดีสูงสุดตามที่ศาสนาสอนไว้ การที่มนุษย์มีศาสนาจึงทำให้มนุษย์มีความสมบูรณ์โดยรอบด้าน และศาสนายังเป็นคุณูปการแก่ศาสตร์อื่น ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่มนุษย์อย่างแท้จริง ดังที่ อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ กล่าวว่า วิทยาศาสตร์ถ้าขาดศาสนาก็เหมือนกับคนขาดเกลือ และศาสนาถ้าขาดวิทยาศาสตร์ ก็เหมือนคนตาบอด

นอกจากนั้นศาสนายังมีบทบาทในสังคมมนุษย์อีกมาก เช่น เป็นแหล่งกำเนิดวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ของประชาชนในสังคม เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการสร้างสรรคทางศิลปวัฒนธรรม เช่น จิตรกรรม ทัศนกรรม สถาปัตยกรรม นาฏกรรม ดนตรี ตลอดจนงานทางด้านวรรณคดีต่าง ๆ สถาบันทางศาสนาจึงเป็นแหล่งรวมความรู้ประเภทต่าง ๆ ของชุมชนและสังคม

3.1 ศาสนากับชีวิตมนุษย์

ความหมายของศาสนา

คำว่าศาสนาหรือ Religion ในภาษาอังกฤษ มีผู้สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า Religis ในภาษาลาติน หมายถึง การปฏิบัติต่อ, การเกี่ยวข้องหรือการผูกพันอย่างระมัดระวังกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติคือ พระเจ้า,เทพองค์ใดองค์หนึ่ง ความกลัวหรือความยำเกรงในพระเจ้า

หากว่ากันตามรูปศัพท์ในภาษาบาลี คำว่า ศาสนา หรือ ศาสน์ หมายถึง คำสั่งสอน, การฝึกหัด, การปกครอง(ตน) เช่น พุทธศาสนา หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

ในพจนานุกรมภาษาอังกฤษของ Webster's ให้ความหมายของศาสนาไว้ว่า ศาสนา คือ การรับใช้และบูชาพระเจ้าองค์เดียวหรือเทพองค์ใดองค์หนึ่ง ซึ่งแสดงออกในรูปของการกราบไหว้บูชา เชื่อฟังในข้อบัญญัติขององค์ อันเป็นการแสดงออกซึ่งวิถีชีวิตที่ถือเสมือนเป็นหน้าที่ของผู้ศรัทธาอย่างแท้จริง

ส่วนพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้ความหมายของศาสนาไว้ว่า ศาสนา คือ ถ้อยความเชื่อถือของมนุษย์อันมีหลักแสดงกำเนิดและสิ้นสุดของโลกเป็นต้น อันเป็นไปในฝ่ายปรมาตม์ประการหนึ่ง แสดงหลักธรรมเกี่ยวกับบุญบาปอันเป็นไปในฝ่ายศีลธรรมประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิพิธีที่กระทำตามความเห็นหรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อนั้น ๆ (ราชบัณฑิตยสถาน , 2525)

นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของศาสนาไว้โดยมีแง่มุมต่าง ๆ กัน ดังนี้

ศาสนา คือ ความสามารถหรืออำนาจทางจิตซึ่งไม่ขึ้นกับความรู้สึกประสาทสัมผัสหรือเหตุผล สามารถนำบุคคลให้เข้าถึงพระเจ้าภายใต้พระนามต่าง ๆ (Max Miller)

ศาสนา คือ ความดีอันเกิดจากการถวายความบริสุทธิ์ซึ่งได้มาจากพระเจ้ากลับคืนไปยังพระเจ้า (Saint Augustine)

ศาสนา คือ การยอมรับหน้าที่ทั้งปวงจากพระเจ้าหรือตามเทวโองการ (Immanuel Kant)

ศาสนา หมายถึง ความเชื่อในเรื่องอำนาจที่มองเห็นไม่ได้ด้วยตาบางอย่าง เช่น อำนาจของธรรมชาติ หรืออำนาจของพระเจ้า มีหลักศีลธรรม มีคำสอนว่าด้วยจุดหมายสูงสุดของชีวิต และมีพิธีกรรม (สุชีพ บุญญาอนุภาพ)

ศาสนา หมายถึง คำสั่งสอนที่พระศาสดาได้ค้นพบ หรือได้จากเทวโองการ ซึ่งมีลักษณะเป็นที่พึงทางใจ ได้ถูกนำมาเผยแพร่ให้มวลมนุษยชาติประพฤติปฏิบัติตามและมีการประกอบพิธีกรรมเพื่อประสพสันติสุขในระดับศีลธรรมจรรยา และสันติสุขในันันคร อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในชีวิต (คุณ โทจันทร์)

จากความหมายข้างต้นพอสรุปได้กว้าง ๆ ว่า เมื่อใดก็ตามที่เรากล่าวถึงชีวิตในด้านจิตวิญญาณ ความศรัทธาในสิ่งดีงามสูงสุด จุดศูนย์รวมแห่งศรัทธา สัมพันธภาพระหว่างมนุษย์กับพระเป็นเจ้า จิตวิญญาณที่สัมพันธ์กับธรรมชาติทั้งมวล การหยั่งรู้ที่ทำให้ปัจเจกบุคคลเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งที่สุด ข้องควันและข้อปฏิบัติตามคำสอน ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ผูกพันวิถีชีวิตมนุษย์เข้ากับคำสอน นั้นแสดงว่า เรากำลังกล่าวถึงศาสนา

ประเภทของศาสนา

จากที่กล่าวมาพอจะเห็นแล้วว่า ศาสนาแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ สองประเภท คือ

1. ศาสนาเทวนิยม(Theism) ได้แก่ ศาสนาที่นับถือหรือมีความเชื่อในพระเจ้าและเทพเจ้า

มีหลักการและคำสอนอันมีเทพเจ้าเป็นศูนย์กลาง ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาลิกซ์ ศาสนายิว ศาสนาโซโรอัสเตอร์ ศาสนาคริสต์ และศาสนาซันโต

2. **อเทวนิยม (Atheism)** ได้แก่ ศาสนาที่ไม่มีความเชื่อว่าพระเจ้าและเทพเจ้าเป็นสิ่งสูงสุด มีคำสอนที่ปฏิเสธการสร้างโลกและสรรพสิ่งของพระเจ้า ได้แก่ ศาสนาเซน ศาสนาพุทธ ศาสนาเต๋า และศาสนาขงจื้อ

ข้อเปรียบเทียบเบื้องต้นระหว่างศาสนาเทวนิยมกับอเทวนิยม

หัวข้อที่เปรียบเทียบ	เทวนิยม	อเทวนิยม
โลกและสรรพสิ่ง	พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง	โลกและสรรพสิ่งเกิดขึ้นเอง/มีอยู่แล้วเหตุปัจจัยต่าง ๆ ไม่มีผู้สร้าง
ความเป็นไปของโลกและสรรพสิ่ง	โดยพระประสงค์ของผู้สร้าง	ตามกฎแห่งกรรม
ที่มาหลักกรรม	พระเจ้าประทานให้มวลมนุษย์	การตรัสรู้/การศึกษาของผู้รู้
ความเชื่อ/การปฏิบัติ	เชื่อในพระเจ้าและปฏิบัติในสิ่งที่พระเจ้าสอนโดยไม่ต้องพิสูจน์	เปิดโอกาสพิสูจน์ด้วยการปฏิบัติก่อนแล้วจึงเชื่อ

การจัดประเภทของศาสนาดังกล่าวเป็นการจัดตามความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้าเท่านั้น ศาสนายังจัดตามประเภทต่าง ๆ ได้อีก เช่น จัดตามชาติพันธุ์ของผู้ก่อตั้ง จัดตามที่มีผู้นับถือมากน้อย เป็นต้น ผู้ต้องการรายละเอียดพึงศึกษาจากตำราศาสนาทั่วไป

ศาสนากับชีวิตมนุษย์

ศาสนามีบทบาทต่อชีวิตมนุษย์ด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ศาสนาช่วยตอบปัญหาขั้นพื้นฐาน(ปัญหาปรัชญา)ของมนุษย์

เช่น มนุษย์คืออะไร มนุษย์มาจากไหน โลกหลังความตายเป็นอย่างไร ความดีคืออะไร ความชั่วและความทุกข์เกิดขึ้นกับมนุษย์อย่างไร เป้าหมายสูงสุดของชีวิตคืออะไร มนุษย์จะเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้อย่างไร ฯลฯ

2. ศาสนามีส่วนในการพัฒนาจิตและการได้รับคุณค่าสูงสุดของปัจเจกบุคคล เช่น การเป็นที่พึ่งทางจิต เป็นหลักการในการบริหารจัดการ ทำให้บรรลุนิพพาน เข้าถึงนิพพาน เข้าถึงสวรรค์ เข้าถึงอาณาจักรของพระเจ้าและเข้าถึงปรมาตมอัน

3. ศาสนาช่วยปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์

การปลูกฝังจริยธรรมในศาสนามีการสอนเรื่องคุณสำหรับผู้ปฏิบัติและโทษสำหรับผู้ล่วงละเมิดชัดเจนและบางศาสนามีบทลงโทษแก่ผู้ล่วงละเมิดพระบัญญัติเหมือนกับการละเมิดกฎหมาย นอกจากนั้นการปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนานับเป็นค่านิยมที่พึงประสงค์ และได้รับการส่งเสริมจากสังคมและรัฐ ศาสนาทุกศาสนามีส่วนในการปลูกฝังจริยธรรมสากล เช่น ทุกศาสนาสอนว่า การฆ่ามนุษย์ การขโมย การล่วงประเวณี เป็นสิ่งที่ผิด ความรัก ความซื่อสัตย์ เป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติ

4. ศาสนาสร้างแนวคิดพื้นฐานในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

ศาสนาพุทธสอนว่า ความจริงคือกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง สรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยกัน เป็นเหตุเป็นปัจจัยของกันและกัน การเข้าใจความจริงดังกล่าวนำไปสู่การไม่ยึดมั่น ถือมั่น ความมีเมตตาต่อสรรพชีวิต ศีลห้าเป็นจริยธรรมพื้นฐานของศาสนาพุทธ

ศาสนาคริสต์สอนว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งรวมทั้งมนุษย์ที่อยู่ในฐานะเป็นบุตรของพระเจ้า มนุษย์จึงควรเชื่อฟังและจะต้องปฏิบัติตามพระบัญญัติของพระเจ้า มนุษย์ต้องรักพระเจ้าอย่างสิ้นสุดจิตใจและแสดงออกโดยการรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตนเอง

ศาสนาอิสลามสอนว่าพระเจ้าหรือองค์อัลลอฮ์มีลักษณะเป็นอูตรภาพคืออยู่เหนือสรรพสิ่ง ไม่มีลักษณะเป็นมนุษย์หรือเป็นบุคคล การปฏิบัติทางจริยธรรมในรูปแบบแห่ง “กฎหมายแห่งพระเจ้า” เป็นการแสดงถึงความเป็นหนึ่งเดียวของพันธกิจแห่งมวลมนุษย์และความผูกพันระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์

5. ศาสนากับระบบเศรษฐกิจและการสร้างสังคมอุดมคติ แต่ละศาสนามีการกล่าวถึงปัจจัยที่เอื้อต่อระบบเศรษฐกิจที่ยังประโยชน์ต่อมวลมนุษย์และพรรณนาถึงสังคมในอุดมคติตลอดจนวิถีแห่งการบรรลุถึงสังคมในอุดมคติด้วย

มนุษย์กับประสบการณ์ทางศาสนา

ในหัวข้อนี้เราจะพิจารณาอิทธิพลของศาสนาที่มีต่อมนุษย์อย่างลึกซึ้งหรืออิทธิพลที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวมนุษย์อันเนื่องมาจากการปฏิบัติตามหลักศาสนา

ลักษณะของประสบการณ์ทางศาสนา

ลักษณะของประสบการณ์ทางศาสนา สรุปได้ 3 ประการ คือ

- 1) เป็นเหตุผลในเชิงปฏิบัติ (Practical Reason) มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวระหว่างผู้ปฏิบัติกับสิ่งที่ปฏิบัติ หรือไม่แยกระหว่างผู้ทำกับสิ่งที่ทำ
- 2) เป็นประสบการณ์ที่ครอบคลุมทุกมิติของชีวิต มีปิติและความพึงพอใจในประสบการณ์ที่ได้รับ
- 3) เป็นความรู้เฉพาะตนที่ไม่อาจรู้แทนกันได้ เป็นการสัมผัสโดยตรงระหว่างปัจเจกบุคคลกับความจริงสูงสุดทางศาสนา

ไม่ว่าประสบการณ์ทางศาสนาของแต่ละศาสนาจะมีลักษณะแตกต่างกันอย่างไรก็ตาม แต่สิ่งที่เหมือนกันหรือความเป็นสากลของประสบการณ์ทางศาสนา คือ การที่ปัจเจกบุคคลเปลี่ยนแปลงตนเองได้อย่างลึกซึ้ง หรือได้บรรลุอะไรบางอย่างเหมือนกัน(แม้สิ่งที่บรรลุอาจจะต่างกัน) การเปลี่ยนแปลงและการบรรลุนี้ เป็นคุณสมบัติร่วมกันของประสบการณ์ทางศาสนา

นอกจากประสบการณ์ทางศาสนาแล้วอิทธิพลของศาสนาซึ่งมีผลต่อมนุษย์ในฐานะเป็นปัจเจกบุคคลโดยตรงคือ **ช่วยอภิบาลอารมณ์ของมนุษย์ (Emotional Aid)** จะเห็นได้ว่า เมื่อมนุษย์ดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมพบกับปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ พบกับความพ่ายแพ้ ผิดหวัง ทุกข์ใจ เกิดความท้อแท้และเบื่อหน่าย และความเครียดจากหน้าที่การงานต่าง ๆ เมื่อเกิดสิ่งเหล่านี้ขึ้นที่พึงอย่างหนึ่งของมนุษย์ คือ ศาสนาซึ่งเป็นแหล่งรวมอาหารแห่งดวงใจของมนุษยชาติ

ศาสนาในฐานะสิ่งเชื่อมโยงมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ

ปัจจุบันเราอาจแบ่งความจริงได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ 1) ความจริงที่อยู่ในเขตแดนของวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นความจริงที่พิสูจน์ได้ด้วยเหตุผลและประสบการณ์ 2) ความจริงที่อยู่ในเขตแดนของศาสนา เป็นเขตแดนแห่งศรัทธาและความเชื่อที่ไม่หยั่งรู้ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์

ถึงแม้ว่าความจริงสูงสุด(Ultimate Truth) ทางศาสนาจะไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ แต่ในทางศาสนาก็ไม่อาจยอมรับว่า มนุษย์จะเข้าถึงความจริงทางศาสนาได้ด้วยการจินตนาการ ทั้งนี้เพราะแต่ละศาสนามีวิธีการเข้าถึงความจริงในศาสนาของตนอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่จะบรรลุสัจธรรมสูงสุดนั้น(Ultimate Truth) จะต้องผ่านประสบการณ์ทางศาสนา (Religion Experiences) ดังนั้น ความจริงทางศาสนาเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า **สิ่งเหนือธรรมชาติ ประสบการณ์ทางศาสนาจึงอยู่ในฐานะสิ่งที่เชื่อมโยงมนุษย์กับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ**

สำหรับการตอบคำถามที่ว่า สิ่งที่เหนือธรรมชาติว่ามีอยู่หรือไม่ ถ้ามี มีอยู่อย่างไร ? แบ่งได้เป็น 4 แบบ ดังนี้

1. แนวคิดแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific world-view)

เชื่อว่าไม่มีสิ่งที่เหนือธรรมชาติ สิ่งที่มีอยู่คือธรรมชาติ(สสาร)และกฎธรรมชาติ(กฎแห่งสสาร)เท่านั้น โดยพื้นฐานทางอภิปรัชญาแล้วแนวคิดนี้เชื่อว่าเป็นเพียงการทำงานที่ซับซ้อนของสมองเท่านั้น ไม่มีจิตที่เป็นตัวตนอยู่จริง

2. แนวคิดแบบมีอยู่ร่วมกัน (Uniform world-view)

เชื่อว่ามีทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติและสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมชาติ และทั้งสองสิ่งคือด้านที่แตกต่างของสิ่งเดียวกัน ไม่อาจจำแนกร่างกายกับจิตใจออกจากกันได้ชัดเจน ชีวิตและความตายก็เป็นด้านหนึ่งของสิ่งเดียวกัน สิ่งที่เป็นธรรมชาติทุกอย่างมีสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมชาติแฝงอยู่ทั้งสิ้น ในแง่นี้โลกจึงมีนรกและสวรรค์แฝงอยู่ด้วย

3. แนวคิดแบบมีอยู่แยกกัน (Externalized world-view)

เชื่อว่าธรรมชาติและสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมชาติในศาสนานั้นเป็นสิ่งที่แยกจากกัน และแบ่งเป็น 3 ระดับคือ

1. สวรรค์, อาณาจักรของพระเจ้า, นิพพาน, ปรมัตถ์น ถูว่าเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ
2. โลกมนุษย์ ถูว่าเป็นสิ่งธรรมชาติ
3. นรก ถูว่าเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ

4. แนวคิดแบบมองด้านใน (Internalized world-view)

เชื่อว่าสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมชาติอยู่ในความรู้สึกด้านในของมนุษย์ กล่าวคือ เราไม่อาจพบหรือยืนยันสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมชาติว่ามีอยู่ในธรรมชาติ หรือมีอยู่แยกจากธรรมชาติได้ แต่เราสามารถค้นพบสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมชาติได้ภายในจิตใจของเราเอง ภายในจิตใจของเราเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่เหนือธรรมชาติ ยิ่งค้นยิ่งพบสิ่งมหัศจรรย์ การสัมผัสกับสิ่งเหนือธรรมชาติภายในตนนี้สามารถเปลี่ยนแปลงตัวเราเองได้อย่างลึกซึ้ง โดยนัยนี้ สวรรค์, อาณาจักรของพระเจ้า, นิพพาน, ปรมัตถ์น เป็นสิ่งที่อยู่ในจิตใจของมนุษย์

แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติตั้งแต่ข้อ 2 -4 เป็นการยืนยันถึงการมีอยู่ของสิ่งเหนือธรรมชาติ แต่การที่จะบอกว่าศาสนาไหนบอกเราว่าสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมชาติมีอยู่แบบไหนนั้นแล้วแต่การตีความ ซึ่งจะไม่ว่าถึงในที่นี่

ในศาสนาฝ่ายเทวนิยม ประสบการณ์ทางศาสนาที่เชื่อมเราเข้ากับสิ่งเหนือธรรมชาติ หมายถึง การที่ตัวเราเข้าไปเป็นเอกภาพกับพระผู้เป็นเจ้า หรือเข้าไปเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพระผู้สร้างอย่างเป็นนิรันดร เช่น ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู หมายถึง การได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระพรหม ในศาสนาคริสต์ หมายถึง การที่ผู้ถูกสร้างหรือมนุษย์ (Created) กับพระผู้สร้าง หรือพระเจ้า (Creator) เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของมันและกันอย่างนิรันดร

ในฝ่ายอเทวนิยม ประสบการณ์ทางศาสนาที่เชื่อมเราเข้ากับสิ่งเหนือธรรมชาติ หมายถึง การที่เราบรรลุถึงธรรมขั้นสูงสุดด้วยตัวเองและด้วยความพากเพียรของเราเอง เช่น ในพุทธศาสนา หมายถึง การดับกิเลสและทุกข์ทั้งปวงได้อย่างสิ้นเชิง ไม่มีอุปาทาน(ความยึดมั่นว่ามีตัวตนที่ยั่งยืนถาวร) หรือที่เรียกว่าบรรลุนิพพาน ในศาสนาเต๋า หมายถึง การเข้าถึงเต๋ออันเป็นธรรมชาติเดิมแท้

ที่กล่าวมาเป็นประสบการณ์ทางศาสนาในระดับสูงสุด เพื่อเป็นการยืนยันถึงการมีอยู่จริงของประสบการณ์ทางศาสนา ทั้งนี้ยังมีประสบการณ์ทางศาสนาในระดับต่าง ๆ ที่มนุษย์ทั่วไปสามารถสัมผัสได้ตามที่ศาสนานั้น ๆ ระบุไว้

3.2 คุณค่าของชีวิตในมุมมองของศาสนา

3.2.1 คุณค่าของชีวิตในมุมมองของพุทธศาสนา(เถรวาท)

ความหมายของชีวิตมีหลากหลายขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความเข้าใจของผู้ให้ ความหมาย ในทางพุทธศาสนา คำว่า *ชีวิต* ว่ากันตามรูปศัพท์หมายถึง *การดำรงอยู่ ความเป็นอยู่ ความเป็นไปขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่รวมกันขึ้นมาเป็นชีวิต* พุทธธรรมได้วิเคราะห์ชีวิตมนุษย์ตามความเป็นจริงของธรรมชาติว่า ชีวิตมนุษย์มีองค์ประกอบหลักอยู่ 2 อย่าง คือ *รูป กับ นามรูป* ได้แก่ ส่วนที่เป็นกายภาพทั้งหมด รวมทั้งระบบที่ซับซ้อนของสมอง

นาม ได้แก่ *จิตหรือสิ่งที่รับรู้อารมณ์ (วิญญาณ)* และลักษณะที่เป็นองค์ประกอบของจิต 4 อย่าง คือ *ความรู้สึกร (เวทนา)* ความจำหรือการบันทึกสิ่งที่รับรู้ (*สัญญา*) และการปรุงแต่งสิ่งที่รับรู้ให้หลากหลาย (*สังขาร*) องค์ประกอบของชีวิตดังกล่าวเรียกตามลำดับที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา คือ *รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ* รวมเรียกว่า *ขันธ 5* บางทีเรียกกลับกันว่า *นามรูป*

อันว่าชีวิตมนุษย์นั้น พระพุทธศาสนาให้คำนิยามหรือความหมายว่า *มนุษย์เป็นสัตว์ผู้มีจิตใจสูง* ซึ่งเป็นความหมายที่ถอดความจากรูปศัพท์ และให้ความหมายในเชิงปฏิบัติว่า *มนุษย์หมายถึงสัตว์ที่สามารถฝึกฝนตนเองได้และฝึกได้อย่างยอดเยี่ยมและสูงสุด* ดังที่พระพุทธเจ้าทรงได้พระนามว่าทรงเป็น *สารถิฝึกบุรุษที่ฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า*

ชีวิตเป็นอนัตตา

พระพุทธองค์ประกาศหลักอนัตตาซึ่งถือเป็นหลักการพื้นฐานที่เป็นเอกลักษณ์ของพระพุทธศาสนาคือหลักการที่ว่า *“สรรพสิ่งเป็นอนัตตา”* หลักการนี้ครอบคลุมทุกสิ่งไม่ยกเว้นสิ่งใด ในแง่ของชีวิตนำไปสู่การปฏิเสธอัตตาหรือตัวตนที่ถาวรไม่เปลี่ยนแปลงของมนุษย์ และถือว่าตัวตนดังกล่าวไม่มีอยู่จริง การเห็นว่าตัวตนมีอยู่จริงเป็นเพียงการยึดมั่นถือมั่นของจิตเราเท่านั้น

ในแง่ของจริยธรรม พุทธศาสนาสอนว่า เมื่อสังขารมียืนยันถึงความไม่มีตัวตนของสรรพสิ่งก็สามารถระบุข้อสรุปทางจริยธรรมว่า *สรรพสิ่งไม่ใช่ของเรา และเราไม่ควรไปยึดมั่นในสิ่งนั้น ๆ* เริ่มจากตัวเราไม่ว่าจะเป็นจิตหรือกาย หรือที่เรียกว่าขันธ 5 ก็ว่างจากตัวตน เพราะกายหรือรูปก็เกิดจากการประชุมกันของธาตุ 4 ส่วนจิตหรือนาม ก็เกิดจากอายตนะภายในและอายตนะภายนอก กระทบกันแล้วเกิดความรู้สึกรับรู้ขึ้นมา ฉะนั้น จึงไม่มีสิ่งใดที่เป็นตัวตนที่ยั่งยืน หลักธรรมทุกข้อของพุทธศาสนาต้องไม่ขัดกับข้อสรุปดังกล่าว หลักการปฏิบัติต้องมีแนวโน้มที่จะ

นำผู้ปฏิบัติไปสู่การไม่ยึดมั่นถือมั่น หากหลักจริยธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติ เกิดความยึดถือ หรือทำให้ปล่อยวางอย่างหนึ่งเพื่อเข้าไปยึดอีกหนึ่งย่อมไม่สอดคล้องกับหลักการของพุทธศาสนา

การดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนา ที่สอนเรื่องไม่ใช่เราและไม่ให้ยึดว่าของเราเป็นหลัก ไม่ได้หมายความว่าสอนเราให้ปล่อยปละละเลยและไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ควรทำเพราะถือว่าเป็นหน้าที่ขั้นมูลฐานของมนุษย์เลยทีเดียว ในอันที่จะต้องพยายามฝึกฝนให้บรรลุถึงความมีสูงสุดของชีวิต และผู้ที่ได้บรรลุถึงความดีสูงสุดคั่งกล่าวนั้นก็ได้ชื่อว่ากระทำหน้าที่ที่ควรทำทั้งปวงของตนเรียบร้อยแล้ว (กตกรณียา)

ทำไมชีวิตมนุษย์จึงมีคุณค่า

ประเด็นที่ควรพิจารณาต่อมาคือเมื่อชีวิตเป็นอนัตตตามที่กล่าวข้างต้น แล้วชีวิตมีคุณค่าอย่างไร ตามหลักพระพุทธศาสนาเราสามารถพิจารณาได้ว่าคุณค่าของความเป็นมนุษย์ขึ้นอยู่กับหลักการ 3 ข้อ คือ

1) การมีคุณค่าในตัวเอง (Intrinsic value) การที่ชีวิตมนุษย์มีคุณค่าในตัวเองไม่ใช่เป็นเพราะว่าชีวิตมนุษย์เป็นสิ่งได้มายากแสนยากเท่านั้น (กิจโถ มนุสฺสปฏิลาโ) (จุ.ธ. 25/24) เพราะไม่ใช่ทุกสิ่งที่ทำได้ยากจะเป็นสิ่งที่มีคุณค่าในตัวเอง แต่ชีวิตมนุษย์โดยตัวเองแล้ว เป็นสิ่งที่มาพร้อมกับสิทธิทางจริยธรรม (Moral Rights) พุทธศาสนายอมรับสิทธิดังกล่าวว่าเป็นสิ่งที่ละเมิดไม่ได้ เพื่อให้เป็นแนวปฏิบัติที่แสดงความเคารพต่อสิทธิทางจริยธรรมดังกล่าวจึงมีหลักเบญจศีลที่ถือเป็นหลักจริยธรรมขั้นพื้นฐาน คือ ต้องไม่ละเมิดสิทธิในชีวิตร่างกายและทรัพย์สินที่ผู้อื่นครอบครอง รวมทั้งคนที่เขารักหรือสามี-ภรรยา (ในเบญจศีลข้อ 1-3) เคารพในสิทธิที่จะได้รับความจริงของผู้อื่นโดยละเว้นจากการพูดปิดตลอดจนการไม่พูดคำหยาบ พูดขุยง พูดเพื่อเจ้าไร้สาระ อันเป็นการทำลายประโยชน์ของผู้อื่น (ในเบญจศีลข้อ 4) เคารพชีวิตของตนเองโดยการไม่ดื่มสุราเสพของมีนเมาที่ทำลายสติสัมปชัญญะก่อโทษให้ตนเอง ยังทำให้มีโอกาสก่อโทษต่อคนอื่น ๆ ด้วย (ในเบญจศีลข้อ 5) หลักจริยธรรมข้างต้นเป็นตัวสนับสนุนความมีคุณค่าในตัวเองของมนุษย์ที่เราไม่อาจละเมิดโดยใช้เป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุเป้าหมายต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะไม่ว่าเราจะรู้หรือไม่ก็ตาม คุณค่าดังกล่าวก็ยังคงอยู่ในตัวเอง

2) การเป็นแหล่งบ่มเพาะคุณธรรมหรือเป็นสิ่งสร้างคุณธรรมให้ปรากฏชัดเจนขึ้นในโลก (Virtue Making) ถึงแม้เราจะยอมรับว่าสัตว์อื่นที่ไม่ใช่มนุษย์จะสามารถแสดงให้เห็นว่ามี คุณธรรมบางข้อแต่ก็มีข้อจำกัดมากทั้งในด้านความหลากหลายของคุณธรรมและความ ชัดเจนในการแสดงออกซึ่งสัมพันธ์กับสัญชาตญาณของสัตว์

เหล่านั้น แต่มนุษย์มีศักยภาพ ที่จะแสดงออกถึงคุณธรรม โดยข้ามพ้นจากสัญชาตญาณ มาสู่มนธรรมสำนึกอย่างแจ่มแจ้ง พร้อมกับปัญญาการหยั่งรู้และสามารถสร้าง คุณธรรมขึ้นมาในชีวิตอย่างหลากหลายและไม่มีข้อจำกัด ชีวิตที่มีคุณค่าในแง่หนึ่ง นั้นเป็นเพราะว่าชีวิตเป็นบ่อเกิดหรือสร้างคุณธรรม ขึ้นมาในตัวชีวิตเอง

3) การมีศักยภาพที่จะฝึกฝนตนเองได้อย่างยอดเยี่ยมและสูงสุด (การมีศักยภาพที่จะ บรรลุนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดและเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดคุณค่าสูงสุดในพุทธศาสนาเถรวาท ศักยภาพที่ว่าอาจจัดอยู่ในสิ่งที่นิคายเซนเรียกว่า พุทธภาวะ หรือเมล็ดพันธุ์แห่ง ความรู้แจ้ง (The Seed of Enlightenment) เพียงแต่พุทธปรัชญาเถรวาทไม่ได้มองภาวะ ดังกล่าวเป็นสิ่งที่มืออยู่อย่างลอย ๆ เป็นอิสระหรือเป็นตัวตน แต่เป็นศักยภาพที่ขึ้นอยู่กับ เหตุปัจจัย)

แม้จะเป็นที่ทราบกันทั่วไปว่า จุดหมายสูงสุดของชีวิตในพุทธศาสนาคือนิพพาน อันเป็น คุณค่าระดับโลกุตตระ แต่ว่าพุทธศาสนาก็ยอมรับคุณค่าของชีวิตที่ยังอยู่ในโลกียวิสัยด้วย ดังนั้น คุณค่าของชีวิตจึงแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ 1) ระดับโลกียะและ 2) ระดับโลกุตตระ

คุณค่าระดับโลกียะ หมายถึงชีวิตที่เข้าถึงจุดมุ่งหมายในขั้นแรก ที่ยังเกี่ยวข้องกับทรัพย์ สมบัติทางโลก หรือคุณค่าสำหรับชีวิตของผู้ครองเรือนที่สามารถบรรลุประโยชน์ในปัจจุบัน สามารถพึ่งตนเองได้ในด้านเศรษฐกิจและสังคม(ปฏิสัมพันธ์กับสังคม) โดยคุณค่าดังกล่าว แบ่งเป็นระดับมากน้อยตามคุณค่าที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ ดังปรากฏในอินทริยชาติกว่า

*สำหรับผู้ครองเรือน ความขยัน นับเป็นศีระดับหนึ่ง
แบ่งปันให้ผู้อื่นแล้วจึงใช้สอยทรัพย์สมบัติ นับเป็นศีระดับที่สอง
ไม่หลงระเห็จใจในเมื่อได้ผลประโยชน์ นับเป็นศีระดับที่สาม
ไม่มีความเสียใจในเมื่อเสื่อมจากผลประโยชน์ นับเป็นศีระดับที่สี่*

การแสวงหาทรัพย์ในพุทธศาสนา ต้องประกอบด้วย สติปัญญา ความพากเพียรบากบั่น และเป็นสัมมาอาชีพ จึงจะมีความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์ การใช้ทรัพย์ต้องเป็นไปเพื่อความดีงาม พัฒนาสติปัญญา แบ่งปันผู้อื่น และเสียสละเพื่อสังคมรวมทั้งส่งเสริมจรรโลงพระศาสนาด้วย

การที่จะมีทรัพย์ รักษาทรัพย์ที่มีอยู่และใช้จ่ายทรัพย์ให้เกิดประโยชน์ จะต้องมีคุณธรรม 4 ประการ คือ

1) *อุฏฐานสัมปทา* ได้แก่ มีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การทำงาน ประกอบอาชีพสุจริต หาอุบายวิธีดำเนินการ และฝึกฝนจนมีความชำนาญในอาชีพของตน อันเป็นขั้นตอนแรกของการหาทรัพย์สมบัติ

2) *อารักขสัมปทา* ได้แก่ การรู้จักรักษาคุ้มครองทรัพย์สมบัติที่ตนหามาได้โดยชอบธรรม ไม่ให้เสื่อมเสียไป

3) *กัลยาณมิตตตา* ได้แก่ การรู้จักเลือกคบคนดีเป็นมิตร

4) *สมชีวิตา* ได้แก่ การรู้จักใช้ชีวิตอย่างเหมาะสม ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย

นอกจากนั้นเมื่อหาทรัพย์ได้แล้ว พุทธศาสนายังสอนวิธีในการจัดสรรทรัพย์ให้เกิดประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นไว้ด้วย คือ หลักการแบ่งทรัพย์เป็น 4 ส่วน ได้แก่ 1 ส่วน สำหรับเลี้ยงตนและคนในครอบครัวและทำประโยชน์ให้กับสังคม 2 ส่วนใช้ลงทุนประกอบกิจการงาน และอีก 1 ส่วนให้เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น

อนึ่งสำหรับคุณค่าในระดับโลกิยะนั้นเกิดจากการแสวงหาความสุข 4 ประการ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ในอรรถนนาถสูตรว่า

ดูก่อนคหบดี กฤหัสถ์ ผู้บริโภคกาม พึงแสวงหาความสุข 4 ประการ คือ

- 1) สุขเกิดจากการมีทรัพย์
- 2) สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์
- 3) สุขเกิดจากการไม่มีหนี้
- 4) สุขเกิดจากการทำงานที่สุจริตไม่มีโทษ

คุณค่าในระดับโลกิยะนั้น จะต้องมียุทธจริยธรรมพื้นฐานที่มุ่งอำนวยความสะดวกแก่ตนและผู้อื่น ละเว้นการกระทำใดๆ ที่เป็นไปเพื่อทำลายชีวิตของผู้อื่นและทำลายประโยชน์ของผู้อื่นเป็นตัวกำกับเสมอ หลักดังกล่าวได้แก่ศีล 5 เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มนุษยธรรม คือ ธรรมของมนุษย์ผู้ที่ได้ชื่อว่ามีจิตใจสูงหรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ ความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล 5 ประการนั้น ต้องไม่ละเมิดผู้อื่นไม่ว่าในด้านชีวิตร่างกายและทรัพย์สินที่เขาครอบครอง คนที่เขารักและห่วงแหน(ศีลข้อ 1-3) นอกจากการไม่ละเมิดผู้อื่นในด้านต่าง ๆ แล้ว ยังให้ละเว้นสิ่งที่ก่ออุปนิสัยไม่ดีให้แก่ตนเอง หรือสิ่งที่ทำตนเองให้ตกต่ำ ได้แก่ การพูดปด พูดคำหยาบ พูดขุยง พูดเพื่อเอื้อไร้สาระ(ศีลข้อ 4) และการดื่มสุราเสพของมีนเมาที่ทำลายสติสัมปชัญญะของผู้ดื่ม นอกจากจะก่อโทษให้ตนเองหลายประการแล้ว ยังทำให้มีโอกาสผิดหลักจริยธรรมเบื้องต้นข้ออื่นๆ ได้ง่ายด้วย (ศีลข้อ 5) นอกจากนี้ ศีล 5 ประการข้างต้น ยังสามารถนำไปประยุกต์ตีความเพื่อให้เห็นปัญหาของสังคมได้อย่างกว้างขวาง เช่น ข้อที่ 1 มีเจตนารมณ์ไม่ให้มารวมถึงการทำร้ายกันรูปแบบต่างๆ ทั้งโดยตรง

และโดยอ้อม นอกจากนี้ยังครอบคลุมความรุนแรงที่มีอยู่ในโครงสร้างทางสังคม ที่ส่งผลให้มีการเอารัดเอาเปรียบกันอันเป็นสาเหตุหนึ่งของความรุนแรงในสังคม

การที่จะสร้างความสุขให้เกิดขึ้นในหมู่มนุษย์ให้สมบูรณ์นั้นในระดับโลกิยะนั้น นอกจากหลักการดังกล่าวมาแล้ว ยังต้องอาศัยการอยู่ร่วมกันโดยมีจิตใจเอื้ออาทรต่อกัน รู้จักแบ่งปันสิ่งอำนวยความสะดวก (ในทางวัตถุ) แก่เพื่อนมนุษย์ เป็นต้น เพราะหากขาดสิ่งเหล่านี้แล้วมนุษย์ก็จะไม่มีความสุขอันเป็นสิ่งที่หวังได้จากการอยู่ร่วมกัน ดังนั้นพุทธศาสนาจึงวางหลักแห่งการสงเคราะห์ที่เกื้อกูลกันไว้เบื้องต้น นับเป็นองค์ประกอบของจริยธรรมพื้นฐานในสังคมมนุษย์ด้วย หลักการดังกล่าวเรียกว่า สังคหวัตถุ 4 คือ

- 1) ทาน คือ การเสียสละแบ่งปัน
 - 2) ปิยวาจา การกล่าวคำสุภาพอ่อนหวานสมานสามัคคี
 - 3) อตถจริยา คือ การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์
 - 4) สมานัตตตา คือ การวางตนเสมอต้นเสมอปลายอย่างเหมาะสมแก่ฐานะของตน
- นอกจากนี้ยังมีหลักจริยธรรมสำหรับครองเรือน ซึ่งเรียกว่า ฌราวาสธรรม 4 ได้แก่
- 1) สัจจะ คือ ความจริงใจ ความซื่อตรง ซื่อสัตย์
 - 2) ทมะ คือ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัยปรับตัว และรู้จักควบคุมจิตใจตนเอง
 - 3) ขันติ คือ ความอดทน ความขยันหมั่นเพียร มุ่งมั่นไม่ทอดย
 - 4) จาคะ คือ ความสละความสุขและผลประโยชน์ส่วนตัวช่วยเหลือเอื้อเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น

ที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า คุณค่าในระดับโลกิยะอันเป็นเบื้องต้นของชีวิตเกิดจากมโนสำนึกของมนุษย์ที่ต้องการให้ตนเองมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข แล้วเชื่อมโยงตนกับผู้อื่นสิ่งอื่น โดยอาศัยปัญญาและการที่จะงดเว้นข้อห้ามและปฏิบัติตามคุณธรรมต่างๆ ที่พระพุทธศาสนากำหนดไว้ นั้น จะต้องมีหิริ โอตตปปะ ในจิตใจ(ความละอายต่อความชั่วและความเกรงกลัวต่อบาปกรรม)เป็นพื้นฐาน

อนึ่งสำหรับผู้ครองเรือนชาวพุทธนอกจากจะแสวงหาทรัพย์สินภายนอกแล้วยังต้องแสวงหาและสร้างทรัพย์ภายในหรืออริยทรัพย์ 7 ประการ ได้แก่

- 1) สรัทธา คือ ความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในหลักที่ถือและความดีที่ทำ
- 2) ศีล คือ การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ประพฤติถูกต้องดีงาม
- 3) หิริ คือ ความละอายใจต่อการทำความชั่ว
- 4) โอตตปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว
- 5) พาหุสัจจะ คือ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก

6) จาคะ คือ ความเสียดสี

7) ปัญญา ความเข้าใจ่องแท้ในเหตุผล ดี ชั่ว ถูกผิด คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ รู้คิด รู้พิจารณา และรู้ที่จัดทำ (พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) , 2532 : 249-250)

อริยทรัพย์ทั้ง 7 ประการนี้จะเป็นครุธรรมพื้นฐานที่สำคัญในการนำชีวิตก้าวไปสู่คุณค่าในระดับโลกุตระสืบไป

คุณค่าระดับโลกุตระ หมายถึง คุณค่าของผู้ที่ได้บรรลุความเป็นพระอริยบุคคลตั้งแต่พระโสดาบันขึ้นไปจนถึงพระอรหันต์หรือบรรลุพระนิพพานอันเป็นคุณค่าสูงสุดในชีวิต คุณค่าดังกล่าวเป็นคุณค่าทางจิตใจล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับทรัพย์สมบัติทางโลก

ลำดับขั้นและสถานภาพของผู้ที่เข้าถึงคุณค่าระดับโลกุตระนั้นแบ่งออกเป็น 4 ระดับตามระดับของพระอริยบุคคล ซึ่งอาจเทียบให้เห็นตามระดับของการหยั่งลงสู่กระแสนิพพานและปริมาณของกิเลสที่ละได้ดังนี้

- 1) ระดับพระโสดาบัน คือผู้ที่หยั่งลงสู่กระแสแห่งนิพพานแล้วประมาณ 25% หรือละกิเลสได้แล้วประมาณ 25% ผู้ที่ยังเป็นภคหัตถ์ ก็สามารถเข้าถึงระดับนี้ได้ ผู้ที่บรรลุขั้นนี้แล้วจะไม่มีทางหวนกลับคืนมาหากิเลสอีกมีแต่จะมุ่งหน้าละกิเลสต่อไปจนถึงอรหันตภูมิ และจะมากเกิดอีกได้ไม่เกิน 7 ชาติเท่านั้น คือ จะบรรลุพระอรหันต์ภายใน 7 ชาติ
- 2) ระดับพระสกิทาคามี คือผู้ที่หยั่งลงสู่กระแสแห่งนิพพานแล้วประมาณ 35% หรือละกิเลสได้แล้วประมาณ 35% อาจจะเป็นภคหัตถ์อยู่กับบรรลุนิพพานขั้นนี้ได้ แต่เมื่อสิ้นชีพแล้วจะมากเกิดอีกเพียงชาติเดียวเท่านั้นก็ได้บรรลุพระอรหันต์
- 3) ระดับพระอนาคามี คือผู้ที่หยั่งลงสู่กระแสแห่งนิพพานแล้วประมาณ 50% หรือละกิเลสได้แล้วประมาณ 50% โดยส่วนใหญ่จะเป็นนักบวช ถ้ายังไม่บวชก็จะรักษาศีล 8 ได้อย่างบริบูรณ์เพราะหมดความยินดีในกามคุณแล้ว เมื่อสิ้นชีพแล้วก็จะไปเกิดในพรหมโลกชั้นสุทธาวาสและจะปรินิพพานที่นั่น จึงเรียกว่าพระอนาคามี แปลว่า ผู้ไม่กลับมาเกิดอีก
- 4) ระดับพระอรหันต์ คือผู้ที่บรรลุนิพพานแล้วอย่างสมบูรณ์หรือละกิเลสได้ 100% จะบำเพ็ญตนเป็นนักบวชอย่างเดียว เมื่อท่านปรินิพพานแล้วจะไม่เกิดในภพภูมิใด ๆ อีกเลย เพราะหมดกิเลสทำลายอวิชชาอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่นได้อย่างสิ้นเชิง

คุณลักษณะของนิพพานตามความหมายว่า "ดับ" หมายถึง 1) ดับอวิชชา หมายถึง การเกิดญาณทัศณะอันสูงสุด หยั่งรู้สังขาร 2) ดับกิเลส หมายถึง กำจัดความชั่วร้าย และของเสียด่าง ๆ ภายในจิตใจ หมดเหตุที่จะเกิดปัญหาความเดือดร้อนวุ่นวายต่างๆ แก่ชีวิตและสังขาร 3) ดับทุกข์

หมายถึง ความหมดทุกข์ บรรลุสุขอันสูงสุด ความดับระดับที่สามนี้ คือ ความสุข หรือความดับทุกข์
สิ้นทุกข์

แนวทางการปฏิบัติเพื่อทำนิพพานให้แจ้งเรียกว่ามรรคมืองค์แปด หรือหลักอริยมรรค 8
ประการ ดังนี้

1. **สัมมาทิฐิ** (ความเห็นชอบ) หมายถึง ทศนคติ ความเข้าใจ ความรู้ ที่เกิดจากปัญญาต่อสิ่ง
ทั้งหลายตามความเป็นจริง มีความรู้แจ้งในอริยสัจ ๔ คือ

- 1) รู้จักทุกข์
- 2) รู้จักเหตุแห่งทุกข์
- 3) รู้จักเรื่องการดับสิ้นไปแห่งทุกข์
- 4) รู้จักทางที่ปฏิบัติแห่งการดับสิ้นไปแห่งทุกข์

2. **สัมมาสังกัปปะ** (ความดำริชอบ) หมายถึง การนึกคิดที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม มี 3
ประการ คือ

- 1) ดำริออกจากกาม (เนกขัมมสังกัปปิ) หมายถึง ความโลภ ความโกรธ และความ
รักใคร่ในวัตถุกามที่ทำให้ขัดข้องหมองใจ
- 2) ดำริในอันที่จะไม่พยายาบาท (อพยยาบาทสังกัปปิ) หมายถึง ไม่คิดปองร้าย เกลียด
แค้นผู้อื่น แต่กลับมีความคิดที่เมตตา หมายถึง ความปรารถนาดี ต้องการให้เขามี
ความสุข
- 3) ดำริในการที่จะไม่เบียดเบียน (อวิหิงสาสังกัปปิ) หมายถึง ไม่คิดทำร้ายผู้อื่น แต่
กลับคิดช่วยเหลือเขาให้พ้นจากความทุกข์ (พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต),2542 :
751)

3. **สัมมาวาจา** (มีวาจาชอบ) หมายถึง การพูด การเจรจา ด้วยถ้อยคำที่ถูกต้อง อ่อนหวาน มี
ความไพเราะ มี 4 ประการ คือ

- 1) เว้นจากการพูดเท็จ คือ ไม่พูดโกหก ไม่หลอกลวงหรือกล่าวให้คลาดเคลื่อนไป
จากความเป็นจริง แต่ควรพูดสิ่งที่เป็นจริงไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด ๆ
- 2) เว้นจากการพูดต่อเสียด คือ ไม่พูดยุยง หรือเสียดแทงผู้อื่นให้เจ็บช้ำน้ำใจ แต่
ควรพูดถ้อยคำที่สมานสามัคคี

3) เว้นจากการพูดคำหยาบ คือ ไม่พูดจาด้วยถ้อยคำที่รุนแรงลามก เช่น คำด่า คำประชดหรือกระแทกแดกดัน แต่ควรพูดด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน น่าเชื่อถือ น่าฟัง มีเหตุผล

4) เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ คือ ไม่พูดไร้สาระ พูดเล่น พูดในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ แต่ควรพูดด้วยถ้อยคำที่สมเหตุสมผล มีประโยชน์ทางจิตใจ และทางการประพฤติปฏิบัติ

4. สัมมกัมมันตะ (การทำกรณชอบ) หมายถึง การกระทำที่ถูกต้องมี 3 ประการ คือ

1) เว้นจากปาณาติบาต คือ การเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตหรือเบียดเบียนโดยเจตนาต่อสิ่งมีชีวิตทุกชนิด

2) เว้นจากอกินนาทาน คือ การเว้นจากการถือเอาทรัพย์ของผู้อื่นมาเป็นของตนโดยอาการขโมย หรือการใช้อำนาจของตนโดยมิชอบ

3) เว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร คือ การเว้นจากการประพฤติกามกับบุคคลที่มีเจ้าของหวงแหน เช่น บุตรหญิงชาย ภรรยาและสามีผู้อื่น

5. สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) หมายถึง การเลี้ยงชีพในทางที่ถูกต้องโดยชอบธรรม อาชีพที่สุจริต งดเว้นจากอาชีพที่ผิดกฎหมายและศีลธรรม (มีฉฉาอาชีวะ) 5 อย่าง ดังนี้

1) ค้าขายอาวุธเครื่องประหารทำลายกัน เช่น ปืน ระเบิด เป็นต้น

2) ค้าขายมนุษย์ในรูปแบบต่าง ๆ

3) ค้าขายสัตว์สำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร

4) ค้าขายน้ำเมา หรือสิ่งเสพติดทุกชนิด

5) ค้าขายยาพิษ

6. สัมมวายามะ (ความพยายามชอบ) หมายถึง ความเพียรพยายามที่ถูกต้องในสิ่งที่ดี มี 4 อย่าง คือ

1) เพียรระวังไม่ให้เกิดบาปและอกุศลขึ้นในสันดานหรือนิสัยของตน

2) เพียรละบาปที่เกิดขึ้นในสันดานของตนให้หมดสิ้นไป

3) เพียรสร้างบุญกุศลให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง

4) เพียรรักษาบุญกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้มีอยู่มั่นคง อย่าให้สูญสิ้นไป

(ที.ม.10/299/348)

7. **สัมมาสติ** (ความระลึกชอบ) หมายถึง ความระลึกหรือการตั้งสติในทางที่ถูกต้อง คือมีสติรอบคอบระลึกได้ ก่อนที่จะทำ ก่อนพูด ก่อนคิด และระลึกถึงความดีงาม สิ่งที่เป็นบุญกุศล สิ่งที่ทำให้จิตใจผ่องใส และปฏิบัติให้เกิดศีล สมาธิ ปัญญา ในพระไตรปิฎกอธิบายถึงสัมมาสติ ดังนี้ สัมมาสติ เป็นไฉน สติ คือ การคอยระลึกถึงอยู่เสมอ ๆ การหวนระลึก (กัถิ) สติ คือ ภาวะที่ระลึกได้ ภาวะที่ทรงจำไว้ ภาวะที่ไม่เลื่อนหาย ภาวะที่ไม่เลื่อนลอย (กัถิ) สติ คือ สติที่เป็นอินทรีย์ สติที่เป็นผล สัมมาสติ สติสัมโพชฌงค์ ที่เป็นองค์มรรค นับเนื่องในองค์มรรค นี้เรียกว่า สัมมาสติ (อภิ.วิ. ๓๕/๑๘๒/๑๔๐)

8. **สัมมาสมาธิ** (จิตตั้งมั่นชอบ) หมายถึง ความตั้งใจ ความตั้งมั่นในอารมณ์ให้เป็นหนึ่ง ไม่หวั่นไหว ไม่ฟุ้งซ่าน ทำจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ให้เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ ในพระไตรปิฎกอธิบาย ดังนี้ "สัมมาสมาธิ เป็นไฉน ความตั้งอยู่แห่งจิต ความตั้งแน่วแห่งจิต ความมั่นคงไปแห่งจิต ความไม่ส่ายไป ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่ไม่ซัดส่าย ความสงบ (สมถะ) สมาธิอินทรีย์ สมาธิผล สัมมาสมาธิ สมาธิสัมโพชฌงค์ ที่เป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค อันใด นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ" (อภิ.วิ. ๒๕/๑๘๓/๑๔๐)

มรรคมือองค์แปดข้างต้นสามารถสรุปได้เป็น 3 ข้อ คือ

- 1) ศีล ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ
- 2) สมาธิ ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ
- 3) ปัญญา ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ

แนวทางการปฏิบัติดังกล่าวรวมเรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา หรือที่เรียกว่า ไตรสิกขา หรือสิกขา 3 นั้นเอง

สำหรับวิธีการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขานั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้อย่างแจ่มแจ้งแล้วในมหาสติปัฏฐานสูตร ซึ่งมีหัวใจของการปฏิบัติอยู่ที่การฝึกสัมมาสติอันเป็นฐานสำคัญของกระบวนการรับรู้อย่างบริสุทธิ์เพื่อสร้างสรรค์สมรรถภาพของจิตที่พร้อมจะได้รับการฝึกฝนขัดเกลาและเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้ง ในพระสูตรนี้ทรงแสดงวิธีปฏิบัติในการปลดปล่อยจิตให้หลุดพ้นจากความทุกข์อย่างเป็นลำดับเป็นขั้นตอนละเอียดและสมบูรณ์ เหมาะสมกับอุปนิสัยและความสามารถของแต่ละคนที่ต่างกัน สติปัฏฐานถือ เป็นวิธีการปฏิบัติที่ใช้ได้ผลเช่นเดียวกันทุกยุคสมัย เป็นหนทางปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าเรียกว่า เอกายโน มัคโค คือทางสายเอก หรือทางสายเดียวที่สามารถทำให้บรรลุเป้าหมายสูงสุด คือความหลุดพ้นของจิตจากอกุศลมูลอย่างเด็ดขาด โดยสิ้นเชิง ท่านผู้หลุดพ้นแล้วไม่ว่าจะเป็นพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระอริยบุคคลระดับต่าง ๆ ล้วนเดินผ่านทางสายนี้มาแล้วทั้งสิ้น

ชีวิตที่มีคุณค่าในพุทธศาสนานั้น คือ ชีวิตที่ดำเนินไปอย่างมีสติไม่ประมาท มีคุณธรรม จริยธรรม เพื่อบรรลุคุณค่าทั้งระดับโลกียะและโลกุตระ ปฏิบัติตามหลักสติปัญญาอันเป็นหนทาง แห่งนิพพานซึ่งถือเป็นจุดหมายสูงสุดในชีวิต

3.2.2 คุณค่าของชีวิตในมุมมองของศาสนาคริสต์

เป็นศาสนาที่สืบทอดประวัติศาสตร์และประเพณีมาจากศาสนายิว/ยูดา ยอมรับคัมภีร์ของยิว/ยูดาที่ว่าพระเมสสิอาห์หรือพระเจ้าผู้มาโปรดและรวบรวมคัมภีร์ขึ้นมาเป็นพันธสัญญาใหม่ระหว่าง ค.ศ. 51-100 โดยถือว่าพระเยซูคือพระเมสสิอาห์ที่ชาวยิวรอคอย เป็นการปิดประเด็นเรื่องการรอคอยของชาวยิวลง และเชื่อว่าพระเยซูเป็นประกาศกหรือผู้ประกาศข่าวดีและเป็นพระบุตรของพระเจ้า เมื่อพระเยซูสิ้นชีพแล้วสาวกได้พากันออกประกาศคำสอนและพระจริยวัตรของพระเยซู ทำให้ศาสนาคริสต์พัฒนามาเป็นลำดับ

ความเชื่อของศาสนาคริสต์

- เชื่อในเรื่องตรีเอกภาพ (The Holy Trinity) หมายถึงพระเจ้าทรงเป็นหนึ่งเดียวในสามบุคคล (One God : Three Person) คือทรงเป็นพระบิดา (The Father) พระบุตร (The Son) และพระจิต (Holy Spirit) แต่ละบุคคลเป็นพระเจ้าสมบูรณ์ในตนเอง แต่เนื่องมาจากกัน กล่าวคือพระบิดาทำให้บังเกิดพระบุตร พระจิตเนื่องมาจากพระบิดาและพระบุตร ทั้ง 3 บุคคลรวมเป็นหนึ่ง
- เชื่อว่าพระเยซูทรงมี 2 สภาวะ คือ สภาวะพระเจ้า และสภาวะมนุษย์
- เชื่อว่าพระนางมาเรียเป็นพระมารดาของพระเจ้า เรียกว่าแม่พระ และถือว่าก่อนที่พระเยซูจะเสด็จสู่สวรรค์ทรงสถาปนาพระนางให้เป็นแม่พระของคริสตศาสนิกทุกคน พระนางถูกยกขึ้นสวรรค์และทรงเป็นคนกลางระหว่างพระเจ้กับคริสตศาสนิกชน
- เชื่อว่าพระเยซูคริสต์ทรงยอมถูกตรึงที่ไม้กางเขนจนสิ้นพระชนม์เพื่อชำระบาปของมนุษย์ และเพื่อปราบซาตานให้พินาศ ทรงได้รับชัยจากความตายโดยการฟื้นขึ้นจากความตาย (Resurrection) ในวันที่ 3 หลังจากสิ้นพระชนม์
- เชื่อว่าพระเยซูได้ทรงสัญญาจะประทานพระจิตก่อนเสด็จสู่สวรรค์และเมื่อได้รับพระจิตแล้วบรรดาสาวกก็จะเข้าใจภารกิจของพระคริสต์และประชากรแห่งพันธสัญญาใหม่ คือพระศาสนจักรของพระคริสต์
- เชื่อว่าโยเซฟเป็นนักบุญ และยกย่องนับถือสหพันธนักบุญ (Communion of Saints) นักบุญคือคริสตศาสนิกผู้ที่ได้อุทิศตนแก่ศาสนจักร และพระเจ้าโปรดให้วิญญาณขึ้นสวรรค์

หลักการสำคัญของศาสนาคริสต์

- พระเยซูเป็นพระบุตรของพระเจ้า ที่พระเจ้าทรงส่งให้มาเกิดในโลกมนุษย์เพื่อไถ่บาปให้มนุษย์
- และเป็นผู้ที่พระเจ้าเลือกมาเพื่อสร้างสันติ
- พระเจ้าเป็นพระบิดาที่ดี เป็นผู้ประกาศข่าวดี รักมนุษย์อย่างเสมอภาคและพร้อมที่จะยกแ่บุตรที่กลับใจ
- ผู้ที่เชื่อในพระเยซูจะได้รับความรอดและชีวิตนิรันดรในวันสิ้นโลก/วันพิพากษา
- มิให้กังวลเกี่ยวกับความสุขทางโลก ไม่ทำชั่วตอบแทน ให้ทำดีตอบแทนความชั่วและให้รักศัตรู

จุดหมายสูงสุดในชีวิตของศาสนาคริสต์

จุดมุ่งหมายของการดำเนินชีวิตในคำสอนของศาสนาคริสต์ คือ การดำเนินชีวิตที่มีความรัก ความเมตตาปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุดอยู่ที่การกลับคืนสู่ความสัมพันธ์กับพระเจ้า และมีชีวิตนิรันดรในอาณาจักรของพระเจ้า แต่การที่จะไปสู่จุดหมายนั้น มนุษย์จะต้องมีศรัทธาและปฏิบัติตามหลักคำสอนที่พระเจ้าทรงประกาศผ่านพระเยซูให้มนุษย์สร้างความคิด ละเว้นบาปหรือความชั่ว มนุษย์ก็จะรอดพ้นจากบาปและกลับไปมีชีวิตร่วมกับพระเจ้าดังเดิม

ตามหลักคำสอนของศาสนาคริสต์นั้น พระเจ้าทรงเป็นจุดหมายสูงสุดของความศรัทธา และทรงเป็นความสุขที่นิรันดร การเคารพเชื่อฟัง และจงรักภักดีต่อพระเจ้า ก็จะทำให้ได้รับความรักความเมตตาจากพระเจ้าและมนุษย์ต้องตระหนักอยู่เสมอว่าชีวิตมนุษย์พระเจ้าเป็นผู้สร้าง ชีวิตเป็นของพระเจ้า พระองค์ทรงรักมนุษย์ แม้ว่ามนุษย์จะทำความชั่วมีบาปคิดตัว พระองค์ก็ยังทรงไถ่บาปและให้อภัยแก่มนุษย์ผู้กระทำความผิด ซึ่งมาจากความรักความเมตตา และเป็นความรับผิดชอบของพระองค์

ตามหลักคำสอนของศาสนาคริสต์การบำเพ็ญประโยชน์ มาจากหลักคำสอนที่สำคัญอันเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตของชาวคริสต์ คือ "รักพระเจ้าสุดจิตสุดใจ และจงรักเพื่อนบ้านเหมือนรักตัวเอง" ซึ่งเป็นคำสอนที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าและมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน ที่แสดงออกถึงอนุภาพแห่งความรักความเมตตาในศาสนาคริสต์ อันเป็นความรักที่ไม่มีขอบเขตที่จำกัด ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม ฯลฯ ซึ่งเป็นการปลูกฝังและสร้างความรักให้เกิดขึ้น อันเป็นพื้นฐานของจิตใจ เพื่อให้เกิดสันติภาพแก่ตนเอง และเพื่อแผ่แก่ผู้อื่น โดยทั่วถึงกัน ความรักในศาสนาคริสต์มาจากพื้นฐานของบัญญัติ 10 ประการ (Ten Commandments) ในพระคัมภีร์เก่า ที่ทรงบัญญัติผ่าน โมเสส ดังนี้

1. อย่ามีพระเจ้าอื่นใดนอกจากเรา
2. อย่าออกพระนามพระเจ้าอย่างไม่สมควร
3. จงระลึกถึงวันสะบาโตถือเป็นวันบริสุทธิ์
4. จงให้เกียรติแก่บิดามารดาของเจ้าเพื่ออายุเจ้าจะได้ยืนนาน
5. อย่าฆ่าคน
6. อย่างล่วงประเวณีผิดเมียเขา
7. อย่าลักทรัพย์
8. อย่าเป็นพยานเท็จ
9. อย่าโลภสิ่งครัวเรือนของเพื่อนบ้าน
10. อย่าโลภภรรยาของเพื่อนบ้าน หรือทาสทาสีของเขา

ข้อบัญญัติทั้ง 10 ประการนี้ นับได้ว่าเป็นหลักการปฏิบัติในการดำเนินชีวิตสำหรับมนุษย์ ทำให้มนุษย์เกิดความจงรักภักดีต่อพระเจ้า และเป็นหลักศีลธรรมที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพ เพื่อเป้าหมายอยู่ ๒ ประการ

- เป้าหมายตามหน้าที่และบทบาทของมนุษย์แต่ละคนในสังคม หมายถึง การดำเนินชีวิตของมนุษย์แต่ละคน ไม่ว่าจะมียศถาบรรดาศักดิ์ทางสังคมเช่นใด เช่น เป็นตำรวจ ทหาร พยาบาล แพทย์ ครู ฯลฯ ก็ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ก็ถือว่าเป็นไปตามพระประสงค์ของพระเจ้า
- เป้าหมายเพื่อความสุกใสที่นิรันดร ซึ่งเป็นเป้าหมายที่มนุษย์ขณะยังมีชีวิตอยู่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดอุทิศตนและการกระทำของตนเพื่อพระเจ้า การกระทำเพื่อพระเจ้าเป็นการกระทำที่สูงส่งกว่าการกระทำใด ๆ ทั้งปวง ซึ่งมีแนวทางดังนี้
 - มีความศรัทธาต่อพระองค์และปรารถนาที่จะใช้ชีวิตนิรันดร
 - ทำตามพระประสงค์ของพระเจ้า คือ ขอมริบว่าชีวิตและความดำเนินไปของชีวิตเราเป็นไปตามพระประสงค์ของพระองค์
 - มีระเบียบวินัย ส่งเสริมการเรียนรู้ของตนเองและทางด้านศาสนา ขอคำแนะนำจากผู้ที่ดีกว่าตน
 - กระทำกิจกรรมเพื่อสงเคราะห์บุคคลอื่น เพื่อสาธารณประโยชน์ และเพื่อเป็นเกียรติแก่พระเจ้า
 - สวดมนต์ภาวนาและปฏิบัติกิจศาสนาตามข้อบัญญัติ

อนึ่งเป้าหมายสูงสุดของชีวิตตามหลักคำสอนของศาสนาคริสต์ คือ การเข้าไปอยู่ในอาณาจักรสวรรค์ร่วมกับพระเจ้านิรันดร หรือที่เรียกว่า การไปร่วมกับพระเจ้า (To combine with God)

ชีวิตในโลกนี้จึงมีเพียงครั้งเดียว ดังที่พระเยซูตรัสว่า “เราไปถึงพระบิดาของเรา พระบิดาอยู่ในเรา เราอยู่ในพระบิดา”

องค์ประกอบของจริยธรรมในศาสนาคริสต์ คือ

- พันธสัญญา (Covenant) หมายถึง เป็นข้อผูกพันหรือสัญญาระหว่างพระเจ้า (ผู้สร้าง) กับผู้ถูกสร้าง (มนุษย์) พระเจ้าประทานบัญญัติให้เป็นแนวปฏิบัติ เพื่อที่จะให้มนุษย์กลับสู่อาณาจักรของพระเจ้า และมนุษย์ผู้ถูกสร้าง จะต้องเชื่อฟัง มีความซื่อสัตย์ อ่อนน้อม ฯลฯ ต่อพระเจ้า

- อาณาจักรของพระเจ้า (Kingdom of God) หมายถึง สถานการณ์หรือสภาวะที่เกิดขึ้นแล้วขณะนี้ และยังไม่เกิดขึ้นสมบูรณ์จนกว่าจะถึงวันสิ้นโลก (Now and not yet paradox) ที่ผู้เคารพเชื่อมั่นและศรัทธาในพระเจ้าสามารถเข้าถึงได้ ทางรอดอันนำไปสู่อาณาจักรของพระเจ้าอันเกิดจากอำนาจของพระคุณหรือพระหรรษทานของพระเจ้า (grace) และข้อปฏิบัติตามหลักการของพระเจ้า ที่มีอยู่ทั้งในโลกนี้และโลกหน้าด้วยพระคุณและการที่มนุษย์เชื่อฟังและปฏิบัติตามบัญญัติต่าง ๆ มนุษย์เข้าสู่อาณาจักรของพระเจ้า

- การสำนึกผิดและการเปลี่ยนแปลง (Repentance) หมายถึง สำนึกผิดและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและด้านจิตใจตัวเอง ยอมรับกฎเกณฑ์พระเจ้า จนทำให้มีการพัฒนาจริยธรรมของตัวเองจนกระทั่งมีชีวิตที่ดีขึ้น

- ความเป็นสาวก (Discipleship) หมายถึง บุคคลที่ทำตามประสงค์ของพระเจ้า และศรัทธาที่จะทำงานเพื่อพระเจ้า

- ข้อกำหนดหรือกฎเกณฑ์ (Law) หมายถึง ข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการปกครองชาวอิสราเอลในพระคัมภีร์เก่า ต่อมาพระเยซูได้เพิ่มเติมกฎเกณฑ์เหล่านี้ อันเป็นอำนาจที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงภายในที่เป็นคุณภาพของจิตใจ

- ความรัก (Love หรือ Agape) หมายถึง ความรักที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ ซึ่งในทางศาสนาคริสต์ กล่าวถึงความรักว่า "จงรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตัวเอง" (มัทธิว. ๒๒:๓๙) และมีความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นเป็นสุข ความรักซึ่งเป็นสิ่งที่มีค่ากว่าทรัพย์สินเงินทองและสมบัติอันใด ๆ ในโลกนี้ อันเป็นบรรทัดฐานและพื้นฐานสำคัญของศาสนา

- **การให้พร (Beatitudes)** หมายถึง ความสุขที่เป็นเรื่องของจิตวิญญาณ ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงภายใน เช่น คำสอนที่มาจากการแสดงเทศนาบนภูเขา ที่เป็นการให้ความหวังแก่มนุษย์ทุกคน และยังเป็นการวางรากฐานของจริยธรรมในการดำเนินชีวิตของชาวคริสต์อีกด้วย

การได้ทำหน้าที่ตามพระประสงค์ของพระเจ้าถือว่าเป็นความดีที่ทำให้ชีวิตในโลกปัจจุบันมีความสุขและชีวิตมีคุณค่า เช่น การมีความรักต่อเพื่อนมนุษย์ เสียสละ ทำหน้าที่ในสังคมให้ดีที่สุด ฯลฯ ซึ่งเป็นสิ่งที่พระองค์ประสงค์ให้เกิดสันติภาพและความสุขขึ้นแก่มวลมนุษย์

3.2.3 คุณค่าของชีวิตในมุมมองของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามเริ่มต้นการประกาศโดยศาสดามุฮัมมัด เมื่อคริสต์ศักราช ๖๑๐ ในคาบสมุทรอาระเบีย ศาสนาอิสลามประกาศคำสอนซึ่งรวมศูนย์ความสำคัญอยู่ที่ความเชื่อในพระเป็นเจ้าพระองค์เดียว คือ อัลลอฮ์ คัมภีร์หลักของศาสนาอิสลามหรือพระคัมภีร์ของพระเป็นเจ้า คือ อัล-กุรอาน และอัล-หะดีษ ซึ่งรวบรวมคำสอน และแบบอย่างความประพฤติของศาสดามุฮัมมัด อิสลามหมายถึง การยอมตาม การเชื่อฟัง นอบน้อม หรือการมอบตนต่ออัลลอฮ์ และหมายถึง การมีหรือการสร้างสันติ ผู้นับถือศาสนาอิสลาม เรียกว่า มุสลิม หมายถึง ผู้ยอมตาม ผู้เชื่อฟัง ผู้นอบน้อมต่ออัลลอฮ์ และหมายถึงผู้มีหรือผู้สร้างสันติ

คุณค่าของชีวิต

จุดมุ่งหมายของการดำเนินชีวิตในคำสอนของศาสนาอิสลาม คือ การดำเนินชีวิตด้วยการทำความดีที่มีหลักศรัทธาต่ออัลลอฮ์ และการทำความดีนั้นก็จะทำให้มนุษย์ดำเนินไปสู่จุดหมายสูงสุด คือ การมีความสุขหรือความพ้นทุกข์ หรือพ้นจากความหวาดกลัวทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ความสุขในโลกนี้ไม่จริงและไม่สมบูรณ์ เพราะฉะนั้น ความสุขในโลกหน้าจึงเป็นเป้าหมายสูงสุดของมนุษย์ การบรรลุเป้าหมายสูงสุดในโลกหน้าคือการได้ดำรงชีวิตในสวรรค์ที่ใกล้ชิดกับพระเป็นเจ้า(อัลลอฮ์) วิธีการที่จะไปสู่สวรรค์นั้น มนุษย์ต้องแสดงตนเป็นบ่าว มอบตน หรือยอมจำนนต่ออัลลอฮ์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า อิสลาม เป็นทั้งเป้าหมาย (ความสุขหรือสันติ) และเป็นทั้งวิธีการดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายนั้น นั่นคือการดำเนินชีวิตตามบัญญัติของพระเป็นเจ้าในฐานะที่เป็นวิธีการ อิสลามมีคำสอนที่เป็นระเบียบแบบแผน ทำให้มนุษย์มีความยึดมั่นอยู่ในศีลธรรม ความดีงาม เมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และเพียบพร้อมด้วยขันติธรรม อยู่ร่วมกันเป็นภราดรภาพ คุณธรรมเหล่านี้มีรากฐานมาจากการรู้จักพระเจ้าผู้ทรงสร้างจักรวาล (อัลลอฮ์) และความจริงทั้งหลายที่พระองค์ประทานเป็นความรู้แก่มนุษย์ผ่านศาสดาหรือศาสนทูต (เราะซูล)

อิสลามนั้นไม่แยกวัตถุกับจิตใจออกจากกัน มนุษย์ไม่ได้อยู่เพื่อการปฏิเสธชีวิต แต่มีชีวิตอยู่เพื่อทำชีวิตให้สมบูรณ์ตามธรรมชาติที่อัลลอฮ์ทรงสร้าง หลักการดำเนินชีวิตของศาสนา อิสลามครอบคลุมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ได้แก่ หลักศรัทธา และหลักการปฏิบัติที่ครอบคลุมชีวิตและโลกในทุกมิติสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ และจักรวาลที่มนุษย์ทั้งชายหญิงต้องยึดมั่นโดยเท่าเทียมกัน

หลักศรัทธา 6 ประการ

หลักศรัทธาเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต ที่ต้องปลูกฝังให้มืออยู่ในจิตใจของมุสลิมทุกคน เมื่อมีศรัทธาที่มั่นคงแล้ว ก็สามารถควบคุมพฤติกรรมให้แสดงออกในทางที่ถูกต้อง ตามคำสอนของอัลลอฮ์ หลักศรัทธาประกอบด้วยความเชื่อต่อไปนี้

1) **ศรัทธาในเอกภาพของอัลลอฮ์** คือ มุสลิมทุกคนต้องเชื่อว่าอัลลอฮ์มีจริง พระองค์ทรงสร้างโลกและสรรพสิ่ง ทรงรู้ ทรงเห็น ทรงได้ยินทุกสิ่งทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ทรงมีความเมตตา กรุณาและมีความยุติธรรม ฯลฯ สัจธรรมสูงสุดนี้มีเพียงหนึ่งเท่านั้น สิ่งอื่นใดไม่อยู่ในฐานะเป็นพระเป็นเจ้า การยึดถือสิ่งอื่นเป็นพระเจ้าถือว่าเป็นความหลงผิดที่ร้ายแรงที่สุด ในอัล-กุรอาน กล่าวว่า "จงกล่าวเถิด พระองค์คือ อัลลอฮ์ผู้ทรงเอกะ อัลลอฮ์เป็นที่พึ่งของสิ่งทั้งมวล พระองค์ไม่ประสูติ และทรงไม่ถูกประสูติ และไม่มีผู้ใดเสมอเหมือนพระองค์" (อัล-กุรอาน. ๑๑๒:๑-๔)

2) **ศรัทธาในบรรดามลาอิกะฮ์** ภาษาอังกฤษเรียกว่า "angel" ในภาษาไทยมีผู้ใช้คำว่า "เทวดา" มลาอิกะฮ์เป็นสิ่งสร้างที่ไม่มีเพศ ไม่กิน ไม่ดื่ม แต่สามารถเนรมิตเป็นรูปร่างต่าง ๆ มีหน้าที่ทำตามพระบัญชาของพระเป็นเจ้าเท่านั้น เช่น ทำการปลิดวิญญาณมนุษย์ เป็นสื่อนำโองการจากพระเป็นเจ้ามาสู่ศาสดา ช่วยเหลือคนดี ดูแลนรกสวรรค์

3) **ศรัทธาในบรรดาคัมภีร์** คือ เชื่อว่า พระเป็นเจ้าได้ประทานคัมภีร์แก่บุคคลที่ทรงแต่งตั้งเป็นศาสนทูตประกาศศาสนาของพระองค์ต่อมนุษยชาติทั้งมวล ในที่และเวลาต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์จนถึงศาสนาสุดท้ายก่อนวันสิ้นโลก คือ ศาสดามุฮัมมัด ซึ่งได้รับคัมภีร์อัล-กุรอาน โดยนัยนี้คัมภีร์อัล-กุรอานเป็นพระคัมภีร์ที่สมบูรณ์ที่สุด เป็นฉบับสุดท้ายและเป็นที่ยอมรับร่วมกันทั้งหมดที่เคยมีมา "แท้จริงเรา-เรา-เราได้ประทานข้อตกเตือน (อัล-กุรอาน) นี้ลงมาและแท้จริงเราเป็นผู้รักษามันแน่นอน"(อัล-กุรอาน. ๑๕:๙)

4) **ศรัทธาในบรรดาศาสนทูตของอัลลอฮ์** คือ เชื่อว่าพระเป็นเจ้าได้ทรงให้มีเราะซูลหรือศาสนทูตมาประกาศศาสนาของพระองค์แก่ทุกประชาชาติตลอดทั้งประวัติศาสตร์สิ้นสุดที่ศาสดามุฮัมมัด ดังตัวอย่าง โองการที่ว่า "ขอยืนยัน! แท้จริงเราได้ส่งศาสนทูตมาก่อนหน้าเจ้าในหลาย ๆ

คณะของบรรพชนเมื่ออดีต" (อัล-กุรอาน. ๑๕:๑๐) และ "มุฮัมมัดไม่ได้เป็นบิดาของผู้ใดในหมู่บุรุษของสุเจ้าแต่ว่าเขาเป็นรสูลของอัลลอฮ์ และเป็นตราของนบีทั้งหลาย และอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงรอบรู้ทุกสิ่ง" (อัล-กุรอาน ๓๓:๔๐)

5) **ศรัทธาในวันสิ้นโลก** จะมีสมัยที่อัลลอฮ์ทรงกำหนดให้จักรวาลพินาศ แล้วเกิดโลกใหม่ขึ้นมา ซึ่งอัลลอฮ์จะทรงให้ทุกคนฟื้นคืนชีพมารับการตัดสินการกระทำที่มนุษย์ประกอบไว้ในโลกนี้ โดยพระองค์อย่างยุติธรรม ผู้กระทำความดีก็จะได้รับรางวัลตอบแทนอยู่ในสวรรค์ชั่ววันรันดร ผู้กระทำความชั่วจะถูกลงโทษทรมานในนรก

6) **ศรัทธาในการกำหนดภาวะทั้งปวงโดยอัลลอฮ์** คือ ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้นโดยการกำหนดของพระองค์ และดำเนินไปตามกฎหรือสภาวะที่พระองค์ทรงวางไว้ตามพระประสงค์ของพระองค์ ดังเช่น "พระองค์คือผู้สร้างสุเจ้าจากดินแล้วทรงกำหนดวาระ (แห่งชีวิตของสุเจ้า) และมีวาระที่ระบุไว้ (รู้เฉพาะ) พระองค์แล้วสุเจ้ายังสงสัย" (อัล-กุรอาน. ๖:๒)

หลักปฏิบัติ 5 ประการ

คุณค่าของชีวิตตามความเชื่อของมุสลิม คือ การที่ได้ปฏิบัติตามบัญญัติของพระเป็นเจ้า ซึ่งครอบคลุมชีวิตในทุกด้าน และเป็นมาตรฐานเดียวกันสำหรับชายและหญิง ข้อปฏิบัติทั้งหมดมีข้อปฏิบัติอันเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติ มีอยู่ ๕ ประการหรือเรียกว่า หลักอิสลาม (อركانอิสลาม) ซึ่งได้แก่

1. **การกล่าวปฏิญาณตน** หมายถึง การประกาศยืนยันการนับถืออิสลาม โดยกล่าวถึงความเชื่อในหลักคำคัญสูงสุดว่า "ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่า แน่แท้ ไม่มีพระเจ้าอื่นใด นอกจากอัลลอฮ์ และข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่า แน่แท้ มุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์"

2. **การนมาซ ๕ เวลา** คือ การทำนมาซต่อพระเป็นเจ้า เช้า บ่าย เย็น ค่ำ และกลางคืน ในนมาซมีท่าทางการสำรวมจิตใจระลึกถึงและขอพรต่อพระผู้เป็นเจ้าด้วยอิริยาบถ และคำกล่าวที่มีแบบแผน นับว่าเป็นการฝึกจิต ขัดเกลาจิตใจ เพิ่มพูนความเข้าใจในศีลธรรมและคุณธรรมอย่างแน่วแน่และสม่ำเสมอ นอกจากนั้นยังเสริมสร้างความเข้มแข็งทางด้านร่างกายได้เป็นอย่างดี ผู้ที่จะทำกิจนี้ จะต้องทำความสะอาดในเครื่องแต่งกายและร่างกาย และทำความสะอาดทางใจ คือการสำรวม "สุเจ้าจงดำรงนมาซ แน่แท้ การนมาซช่วยยับยั้งผู้ปฏิบัติจากความชั่วและความเลวทรามต่าง ๆ" (อัล-กุรอาน. ๒๕:๔๕)

3. การจ่ายชะกาด คือ การแบ่งปันทรัพย์ในครอบครัวเมื่อครอบครัวให้แก่ผู้มีสิทธิ เป็นการสร้างสวัสดิการและลดช่องว่างในสังคม เป็นการจัดระเบียบการสร้างสังคมสงเคราะห์ เพื่อช่วยให้ผู้อื่นมีการกินดีอยู่ดี ทรัพย์ที่ต้องจ่ายเป็นชะกาด ได้แก่ เงิน ทอง ปศุสัตว์สิ่งเพาะปลูก ฯลฯ ชะกาดกำหนดจ่ายใน 8 ทาง คือ สำหรับคนอนาถา คนขัดสน เจ้าหน้าที่ผู้จัดเก็บและจ่ายชะกาด ผู้ที่เลื่อมใสจะนับถือหรือเพ็ญนบถืออิสลาม การไถ่ทาสหรือเชลย ผู้เป็นหนี้สินล้นตัว คนเดินทางที่ขาดค่าใช้จ่ายในการเดินทางในต่างถิ่น และในหนทางของอัลลอฮ์ อัล-กูรออันย้าว่า "การให้ทานเป็นการขัดเกลาจิตใจให้บริสุทธิ์" (อัล-กูรออัน. ๕:๑๐๓)

4. การถือศีลอด คือ การละเว้นจากการกิน การดื่ม การสัมพันธ์ทางเพศและสำรวมตนอยู่ในคุณธรรม นับตั้งแต่แสงอรุณขึ้น จนกระทั่งดวงอาทิตย์ตกตลอดเดือนเราะมะฎอน อันเป็นเดือนที่ 9 ของศักราชทางจันทร์คติอิสลามเป็นเวลา 1 เดือน การถือศีลอดก็มีขัณฑ์บริโภคนั้น แต่ยังมีสำรวมตนในศีลธรรมและกระทำความดีต่าง ๆ เป็นพิเศษด้วยใจที่จดจ่อในอัลลอฮ์ อัล-กูรออัน ได้กล่าวถึงเจตนารมณ์ของการถือศีลอดไว้ว่า "บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย การถือศีลอดได้ถูกกำหนดแก่ผู้เจ้าดังที่เคยบัญญัติแก่บรรดาผู้ล่วงไปก่อนผู้เจ้า เพื่อผู้เจ้าจะได้สำรวมตนจากความชั่ว" (อัล-กูรออัน. ๒:๑๘๓) การถือศีลอดนี้จะต้องปฏิบัติกันทุกคน ไม่มีข้อยกเว้นสำหรับคนรวย คนจน ผู้หญิง ผู้ชาย พระศาสดา หรือกษัตริย์ แต่ว่ามีข้อผ่อนผันสำหรับผู้เดินทางไกล ผู้ป่วย หญิงที่มีประจำเดือน ผู้ชราภาพ ฯลฯ โดยการถือศีลอดจะใช้หรือจ่ายทรัพย์ตามเงื่อนไขของบัญญัติศาสนา

5. การประกอบพิธีฮัจญ์ เป็นการไปเยี่ยมเยียน เพื่อประกอบศาสนพิธีตามสถานที่สำคัญต่าง ๆ ณ เมืองมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย เป็นหน้าที่สำหรับผู้ที่มีความพร้อมด้านจิตใจ ร่างกาย และกำลังทรัพย์ การประกอบพิธีนี้ มีคุณประโยชน์นอกเหนือจากการยกระดับจิตใจและเสริมสร้างคุณธรรมหลายประการ ฮัจญ์ยังเสริมสร้างความสำนึกผู้บำเพ็ญฮัจญ์ในความเป็นพี่น้องกัน ความเท่าเทียมกันของมวลมนุษยย์ทุกคน ทุกฐานะ ทุกเพศ และทุกวัยต้องอยู่ในสถานที่เดียวกัน มีแบบแผนการแต่งกายเหมือนกัน และปฏิบัติอย่างเดียวกันในกรอบความเชื่อและศีลธรรม

หลักพื้นฐานที่สำคัญของศาสนาอิสลามแสดงให้เห็นว่า อิสลามเน้นความสำคัญของจิตใจ เป็นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมภายนอก อิสลามสร้างคุณธรรมภายในโดยปลูกฝังศรัทธาความเชื่อมั่นในจิตใจก่อน เพื่อมนุษย์จะได้ปฏิบัติตนตามรูปแบบของบัญญัติประการต่าง ๆ อันจะทำให้ชีวิตมีคุณค่าเกิดสันติสุขในตัวเองและสังคม

สรุปคุณค่าของชีวิตในมุมมองของศาสนา

คุณค่าของชีวิตตามคำสอนศาสนา สามารถสรุปได้ตามแนวทางที่ต่างกัน แต่มีจุดหมายเพื่อเข้าถึงคุณค่าภายในของมนุษย์ อันเป็นคุณค่าแท้ ชีวิตที่มีคุณค่าจึงพิจารณาจากการดำเนินชีวิตตามหลักการของศาสนานั้น ๆ ซึ่งพอจะสรุปได้ ดังนี้

การดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าตามหลักศาสนาพุทธ คือ การดำเนินชีวิตอย่างมีสติรู้เท่าทันความคิดของตนที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น

การดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าตามหลักศาสนาคริสต์ คือ การดำเนินชีวิตที่มีความรักต่อพระเจ้าและเพื่อนมนุษย์ที่ก่อให้เกิดสันติภาพ

การดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าตามหลักศาสนาอิสลาม คือ การดำเนินชีวิตด้วยการทำความดีที่มีหลักศรัทธาและ หลักการปฏิบัติต่อพระเป็นเจ้าที่ก่อให้เกิดสันติสุข

3.3 คุณค่าของชีวิตในยุคโลกวิวัฒน์ : กระแสของนิวเอจ(New Age)

นิวเอจ (New Age) คืออะไร ?

กระแสนิวเอจ (New Age) ได้เริ่มก่อตัวขึ้นในตะวันตกในช่วงทศวรรษที่ 70 เมื่อผู้คนในตะวันตกเริ่มตั้งคำถามเกี่ยวกับความหมายของชีวิตโดยมุ่งไปยังกระแสหลักของสังคมคือกระแส

วัตถุนิยมและมนุษย์นิยมแบบตัวใครตัวมัน ที่ส่งผลให้มนุษย์ยังคงรู้สึกเจ็บป่วยทางจิตใจอยู่ลึก ๆ ขณะที่ตัวเองอยู่ในท่ามกลางเครื่องเคราของเทคโนโลยีที่ทันสมัย และขณะเดียวกันก็เริ่มหมดศรัทธาต่อสถาบันหลัก ๆ ในสังคม เช่น สถาบันทางการเมือง สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา เพราะไม่ได้ให้ความหมายอะไรกับชีวิตหรือไม่อาจเติมสิ่งที่ขาดหายไปในชีวิตได้

ปัจจุบัน นิวเอจ เป็นคำเรียกการก่อตัวของทัศนคติทางจิตวิญญาณแบบใหม่ในตะวันตก ที่มีเริ่มการสร้างความหมายและหาตำแหน่งแห่งที่ทางจิตวิญญาณหรือตัวตนทางจิตวิญญาณของมนุษย์ในยุคที่มีการแพร่กระจายของข้อมูล ข่าวสาร ความคิด ความเชื่อ การปะทะประสานทางวัฒนธรรมประเพณี ในระดับที่เรียกว่ารวดเร็วมาก เมื่อมีข้อมูลหลากหลาย ยังผลให้มนุษย์เกิดความรู้และความเข้าใจต่อสิ่งต่าง ๆ มากขึ้น เห็นความหลากหลายมากขึ้น ปรากฏการณ์ดังกล่าวกลายเป็นสิ่งพุ่มฝักจิตวิญญาณมนุษย์อย่างเงียบ ๆ จนเป็นเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ทางจิตวิญญาณแบบใหม่ที่ไม่ได้อ้างอิงหรือปฏิเสธการอ้างอิงคำอธิบายจากสถาบันทางจิตวิญญาณที่เป็นทางการ

อนึ่งกล่าวได้ว่า เมื่อวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเจริญมากขึ้น ผู้คนก็มีความเป็นปัจเจกทางความคิดและความเชื่อมากขึ้นด้วย ซึ่งส่งผลต่อจิตวิญญาณของมนุษย์ คือ ทำให้ปัจเจกชนส่วนหนึ่งถอยห่างจากศาสนาในรูปแบบของสถาบันหรือประเพณีแบบดั้งเดิม แล้วเลือกที่จะสร้างรูปแบบทางจิตวิญญาณเฉพาะตัวของแต่ละคนหรือเฉพาะกลุ่มขึ้นมาโดยการผสมผสานคุณค่าทางจิตวิญญาณจากหลากหลายวัฒนธรรมประเพณีและจากศาสนาต่าง ๆ จนเกิดกระแสของนิวเอจขึ้นในปัจจุบัน

ความเชื่อพื้นฐานของนิวเอจ

ความเชื่อพื้นฐานหรือทัศนคติทางอภิปรัชญาของนิวเอจอาจแยกให้เห็นได้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

- เชื่อว่าการเกิดขึ้นและเป็นไปของสำนึกในตัวตนของมนุษย์สัมพันธ์กับสรรพสิ่งในจักรวาล เช่น สัมพันธจักรโคจรของพระจันทร์ พระอาทิตย์ ถึงกระนั้นการโคจรของจิตสำนึกก็ไม่ใช่เป็นการหมุนเวียนที่มีลักษณะเป็นวงกลมหากแต่เป็นการหมุนเวียนที่ขับเคลื่อนจิตสำนึกของมนุษย์ผ่านยุคต่าง ๆ คือ ยุคมือด้านจิตวิญญาณ ยุคเทคโนโลยี และยุคของจิตใจ การดำเนินไปของจิตสำนึกดังกล่าวมีเป้าหมายอยู่ที่การพัฒนาจิตวิญญาณ และพลังขับเคลื่อนเพื่อที่จะพัฒนาจิตวิญญาณนี้มีอยู่แล้วในDNAของมนุษย์ทุกคน

- เชื่อในศาสนาสากลแต่เน้นการปฏิบัติแบบส่วนตัว คือ เชื่อว่าทุกศาสนาสอนให้มุ่งไปสู่ความจริงอันเดียวกันหรือจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน แต่ละศาสนาเป็นเพียงวิธีการที่แตกต่างกัน ในกลุ่มที่ยังเชื่อเรื่องพระเจ้ามีความเชื่อแบบสรรพเทวนิยม (Pantheism) คือ ถือว่าพระเจ้าคือทุกสิ่ง

และทุกสิ่งคือพระเจ้า แต่ในด้านการปฏิบัติขานิวเองกลับไม่ยอมให้ศาสนาและประเพณีแบบ
ทางการมาครอบงำและไม่ใช้ศาสนาในรูปแบบสถาบัน/คัมภีร์เป็นหลักอ้างอิงสูงสุด หรือไม่ยอมรับ
ว่าศาสนาในรูปแบบสถาบัน/คัมภีร์เป็นสิ่งที่ละเมิดไม่ได้เหมือนอย่างในอดีต

- เชื่อมั่นในพลังชีวิต แบบพวกชีวิตนิยม (vitalism) โดยถือว่าปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของ
สิ่งมีชีวิตนั้น สืบเนื่องมาจากพลังชีวิตที่บันดาลให้สิ่งมีชีวิตดำรงอยู่หรือพัฒนาตัวเอง บางทีคน
เห็นว่าพลังชีวิตนั้นเป็นอิสระ มีอยู่ได้ด้วยตัวเอง ไม่ขึ้นอยู่กับร่างกาย สำหรับขานิวเองถือว่าพลัง
ชีวิตเชื่อมโยงกับสรรพสิ่งในจักรวาล

- ให้ความสำคัญกับการพัฒนาชีวิตด้านจิตวิญญาณ ซึ่งมีสอง 2 ระดับ คือ

ระดับธรรมชาติ ได้แก่ สิ่งที่ตอบสนองธรรมชาติทั่วไปของมนุษย์ คือ ระดับการมีชีวิตอยู่
ที่สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การมีฐานะและมีเกียรติในสังคม ในระดับ
จิตใจ คือ การได้รับกำลังใจ ได้รับการยอมรับ ได้รับการอบอุ่น การรู้สึกมีคุณค่า มีความหวัง
มีความรัก มีความเชื่อมั่นในชีวิต และมุ่งมั่นที่จะแสวงหาความหมายของการมีชีวิตอยู่ มีความ
ศรัทธา

ระดับเหนือธรรมชาติ ได้แก่ การเข้าถึงคุณธรรมสูงสุดหรือความจริงสูงสุดในศาสนา(เช่น
ในศาสนาพุทธ คือ นิพพาน ในศาสนาคริสต์ คือ อาณาจักรสวรรค์) เป้าหมายสูงสุดของชีวิต การ
เข้าความถึงจริงสูงสุด การหยั่งรู้ที่ทำให้มนุษย์หลุดพ้น จิตวิญญาณในระดับเหนือธรรมชาตินี้ต้อง
อาศัยวิธีการทางศาสนาเป็นสิ่งเชื่อมโยง

ทั้งนี้การพัฒนาจิตวิญญาณแบบนิวเองจะไม่จำกัดอยู่ที่วิธีการทางศาสนาที่เป็นทางการหรือ
ศาสนาในรูปแบบสถาบัน/คัมภีร์ หากแต่ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ส่วนตัวของปัจเจกบุคคล
โดยไม่ผ่านรูปแบบที่เป็นทางการ เป็นการย้ายความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทางจิตวิญญาณที่เคยอยู่
ภายใต้อำนาจของศาสนาในรูปแบบสถาบันมาอยู่ที่ตัวตนของบุคคลแต่ละคน

ขานิวเองยังเห็นว่าจิตวิญญาณเราสับสนเพราะเราคิดตามประสบการณ์และเหตุผลของ
โลกทางกายภาพ (Physical world) อย่างไรก็ตาม จิตวิญญาณแบบนิวเองเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ
แม้ในโลกของกายภาพ ระยะห่างระหว่างจิตใจแบบนิวเองกับจิตใจแบบธรรมดาทั่วไปเหมือนกับ
ช่วงห่างระหว่างปลายนิ้วหัวแม่มือกับปลายนิ้วก้อยเมื่อเรากางนิ้วออกเต็มที่ กล่าวคือ จิตใจที่
หมกมุ่นอยู่กับเรื่องโลกวิสัยของเราดึงเราออกจากบริบทของประสบการณ์ที่เราเผชิญอยู่ในปัจจุบัน
จนมองข้ามความสำคัญของสิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นอยู่ในปัจจุบันไป และทำให้เราพลาดโอกาสที่จะ
ดูแลและฟูมฟักจิตวิญญาณของเรา เพราะมีความเชื่อว่าความศักดิ์สิทธิ์และบรรยากาศของการ
พัฒนาจิตวิญญาณไม่ได้อยู่ในบริบทหรือพื้นที่ทางศาสนาแบบเดิมอีกต่อไป กล่าวได้อีกอย่างหนึ่ง
ว่า ความศักดิ์สิทธิ์และการพัฒนาจิตวิญญาณแทรกซึมอยู่วิถีชีวิตแบบโลกีย์ทั่วไป

การปฏิบัติของนิวเอง

ในแง่ของการปฏิบัติ นิวเองเป็นคำเรียกรวม ๆ ของผู้ที่มีแนวปฏิบัติเป็นตัวของตัวเองที่ ออกจะแปลก ๆ ในสายตาของกระแสหลัก(กระแสหลัก เช่น วิทยาศาสตร์กระแสหลัก การแพทย์ กระแสหลัก สถาบันศาสนากระแสหลัก) พวกที่จัดได้ว่าเป็นพวกนิวเอง เช่น พวกที่ใช้อัญมณี บำบัด พวกที่ใช้สมาธิบำบัด พวกที่ใช้การเข้าทรงและการทำนายทายทักในการตอบปัญหาชีวิต ตลอดจนพวกที่ปฏิบัติตามรหัสสยลลัทธิแบบตะวันออก

ปัจจุบันกระแสนิวเองเป็นปรากฏการณ์ที่ดูเหมือนจะเป็นวิถีชีวิตธรรมดามากกว่าแฟชั่น นอกกระแสไปแล้ว ในด้านบันเทิง มีกระแสของคนตรีแนวนิวเองและเพลงแนวนิวเองที่ไม่ใช่ เพลงดังในกระแสหลัก เช่น คนตรีแบบเซน เพลงเก่าที่ทำให้ผู้ฟังรู้สึกได้ถึงความอบอุ่นทางด้าน จิตวิญญาณ หรือคนตรีที่ฟังแล้วเกิดอาการที่เบาหวิวและล่องลอยเหมือนอยู่ในสมาธิ ในด้าน เทคโนโลยีก็เริ่มมีการพูดถึงเทคโนโลยีแนวนิวเอง และในด้านสุขภาพ มีกระแสของสุขภาพแบบ องค์กรร่วมที่ผนวกทัศนะทางจิตวิญญาณเข้ากับการดูแลสุขภาพด้วย

ความเชื่อแบบนิวเองนำไปสู่การปฏิบัติที่ผู้คนในกระแสหลักอาจเห็นว่าเป็นเรื่องน่าเบื่อ หน่าย จำเจ และดูคร่ำครึ หรืออาจถูกตั้งข้อสงสัยว่าปฏิบัตินอกวิถีทางที่กระแสหลัก กำหนดให้ ตัวอย่างการปฏิบัติของนิวเอง เช่น

- พัฒนาจิตวิญญาณด้วยวิธีที่หลากหลาย เช่น ฝึกสมาธิ สวดมนต์ โดยอาจฝึก ได้ทั้งแบบเดี่ยวและแบบรวมกลุ่ม เพื่อพัฒนาจิตวิญญาณ ทัศนคติ และ พฤติกรรมให้ดีขึ้น
- สร้างพลังชีวิตหรือกำลังใจจากวัตถุ เช่น คริสตัล ถือว่าเป็นวัตถุที่มีพลัง ลึกลับ สามารถสร้างกำลังใจและบางที่สามารถรักษาโรคบางอย่างได้ กลุ่มที่ ถือปฏิบัติแนวนิวเองจะมีคำอธิบายศาสตร์ของคริสตัลว่ามีความสัมพันธ์กับชีวิต อย่างไรและบอกถึงวิธีปฏิบัติอย่างละเอียด
- คนตรีบำบัด โดยเชื่อว่าคนตรีช่วยให้พลังชีวิตและขัดเกลาจิตใจของผู้คน โดย อาจใช้ร่วมกับการฝึกสมาธิ โยคะ และการนวด
- ทำนายชะตาชีวิตด้วยวิธีการแบบต่าง ๆ ดูดวงด้วยไพ่ยิปซี และการโคจรของ ดวงดาวต่าง ๆ
- การเยียวยาโรคด้วยวิธีตามธรรมชาติ เน้นการใช้ชีวิตอย่างผสมผสานสอดคล้องกับ ธรรมชาติ และเยียวยาทั้งกายและใจไปพร้อม ๆ กัน

นิวเองกับกระแสเจนเนอเรชันวาย และป๊อปคัลเจอร์ (New Age, Generation Why and Pop Culture)

ทั้งนิเวจ เจนเนอร์ชั้ววย และ ป็อบคัลเจอร์ ยังไม่มีการบัญญัติคำในภาษาไทย ที่สื่อได้ชัดเจน ผู้เขียนจึงขอเรียกทับศัพท์ในภาษาอังกฤษไปก่อน ในที่นี้ผู้เขียนขออธิบาย โดยเสนอลักษณะของกระแสดังกล่าวโดยย่อ

จากที่กล่าวข้างพอจะทำให้ทราบแล้วว่านิเวจคืออะไร คำถามที่น่าสนใจเกี่ยวกับ นิเวจ คือ นิเวจดำรงอยู่ได้อย่างไรในยุคของความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสาร

สืบเนื่องจากยุคข้อมูลข่าวสารและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในยุคปัจจุบัน กระแส ที่เราได้รู้จักกันในยุคนี้ คือ กระแสของ *Generation Why* ซึ่งเป็นคำเรียกลักษณะของผู้คน ในยุคนี้ซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้....

- 1) ชอบตั้งคำถามกับกระแสเดิมว่า ทำไมทำไม.....และทำไม...
- 2) ไม่ชอบทำตามใคร
- 3) ชอบคิดและวิพากษ์วิจารณ์
- 4) ชอบรับรู้/สร้าง/ติดตามเรื่องใหม่ ๆ ได้เร็ว (ชอบทั้งแนวความคิดและวัตถุใหม่และชอบถามว่า มีอะไรใหม่ ๆ บ้าง)
- 5) ชอบใช้เวลาอยู่กับอุปกรณ์ไฮเทค คอมพิวเตอร์ ออนไลน์

นอกจากกระแสของ *Generation Why* แล้ว ยังมีลักษณะของกระแส Pop Culture ซึ่งให้ความสำคัญแก่.....

- 1) สิ่งใหม่(ทั้งแนวความคิดและวัตถุ) ที่เกิดขึ้นและได้รับความนิยมจากคนหนุ่มมากในสังคม และมีการนำไปใช้และปฏิบัติเป็นวิถีชีวิตในปัจจุบัน
- 2) ค่านิยมร่วมสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอขึ้นอยู่กับเวลาและสถานที่
- 3) สิ่งที่เป็นส่วนหนึ่งของPop Culture ที่เราได้พบเห็นในสังคมยุคปัจจุบันได้แก่ เทคโนโลยีใหม่ ๆ ทีวี ภาพยนตร์ แฟชั่น คนดัง ดนตรี อาหาร พาหนะ สัตว์เลี้ยง ทรงผม วิดีโอเกมส์ ลัทธิการบอกต่อทางอินเทอร์เน็ต ฯลฯ

หากเข้าไปตรวจสอบทัศนคติทางคุณค่าและความหมายของชีวิตของกระแส *Generation Why* และ Pop Culture แล้วมีลักษณะบางประการที่สอดคล้องกับกระแส New age คือ ไม่ค่อยชอบศาสนากระแสหลักและประเพณีที่เป็นทางการ

เหตุผลที่กระแสดังกล่าว ไม่ค่อยชอบศาสนากระแสหลัก พอจะประมวลได้ ดังนี้

- 1) ศาสนากระแสหลักให้ความสำคัญกับชีวิตส่วนตัวในโลกนี้น้อยเกินไป หรือสอนเรื่องชีวิตส่วนตัวในโลกหน้ามากเกินไป และ(บาง)ศาสนาส่งเสริมให้มนุษย์ไว้วางใจในพลังอื่น ๆ ที่ไม่ได้มาจากตัวมนุษย์เอง
- 2) ศรัทธาในศาสนาไม่สนับสนุนทำที่ที่ชอบตั้งคำถามและท้าทายความเชื่อเดิม
- 3) สงสัยในหลักธรรมสำคัญบางข้อ เช่น การให้อภัยขัดแย้งกับความยุติธรรมหรือไม่

4) ศาสนาเป็นอุปสรรคต่อความเชื่อที่หลากหลายในสังคม(สังคมที่มีลักษณะพหุนิยมในเชิงอภิปรัชญาและในเชิงวิธีการ)

5) เชื่อว่ามนุษย์อยู่ได้ด้วยคุณค่าอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ศาสนา

จากลักษณะดังกล่าวทำให้กระแส Generation *Why* และ Pop Culture ในปัจจุบัน มีแนวโน้มที่จะยอมรับแนวคิดทางอภิปรัชญาการแสวงหาคูณค่าและความหมายของชีวิต ตลอดจนรูปแบบการปฏิบัติตามแนวของนิเวจมากขึ้น

ดังนั้นการดำรงอยู่ของกระแสนิวเอจในปัจจุบันจึงมีกระแส Generation *Why* และ Pop Culture ช่วยสนับสนุน

ปัญหาปัญหาบางประการของกระแสนิวเอจ

การหยิบคุณค่าจากส่วนต่าง ๆ ในตะวันออกมาผสานกันเพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับแนวคิดทางอภิปรัชญาแบบนิเวจดังที่ได้เสนอไว้ข้างต้น มีลักษณะเป็นการหยิบโน่นผสมนี้มาปะปนเป็นแนวคิดและการปฏิบัติ และจากการพิจารณาลักษณะของจริยศาสตร์ตะวันออกที่เสนอข้างต้น ทำให้เกิดคำถามต่อแนวคิดและการปฏิบัติแบบนิเวจอย่างน้อย 3 ข้อ คือ

1) นิเวจเข้าใจและศรัทธาต่อทัศนคติทางคุณค่าและความหมายของชีวิตแบบตะวันออกจริงหรือไม่

2) การผสมผสานระหว่างตะวันตกและตะวันออกทั้งในแง่ของอภิปรัชญาและวิธีการปฏิบัติที่หลากหลาย เป็นการปฏิบัติทางจิตวิญญาณในโลกสมัยใหม่/หลังสมัยใหม่หรือจะเป็นเพียงความสับสนในตัวคนของปัจเจกบุคคลหรือสับสนในตำแหน่งแห่งที่ทางจิตวิญญาณของปัจเจกบุคคล

3) ภายใต้แนวคิดของจริยศาสตร์ตะวันออก จะมีลักษณะของความเชื่อและการปฏิบัติแบบนิเวจได้หรือไม่ หรือนิวเอจจำเป็นสำหรับผู้ที่เชื่อในคุณค่าและความหมายของชีวิตตามหลักจริยศาสตร์ตะวันออกหรือไม่

ถ้าไม่สามารถตอบคำถามเหล่านี้ได้อย่างชัดเจน นิเวจกับจริยศาสตร์ตะวันออกก็ยังมีข้อแตกต่างในรายละเอียดมาก การถอยห่างจากวิถีเดิมเพื่อค้นหาวิธีการที่เหมาะสมในการพัฒนาจิตวิญญาณนั้นจะรู้ได้อย่างไรว่าสิ่งที่สร้างขึ้นใหม่จะเพิ่มความบกร่องทางจิตวิญญาณได้อย่างสมบูรณ์และการปฏิบัติตามแนวนิวเอจจะไม่เป็นเพียงการหลงใหลในลัทธิที่ลึกลับอันจะทำให้ผู้ปฏิบัติหลงใหลไปกับจินตนาการที่หลับใหลมากกว่าจะเป็นการพัฒนาจิตวิญญาณและการรู้ตื่น

3.4 อุดมคติในชีวิต

มนุษย์เราล้วนปรารถนาแต่สิ่งที่เป็นอุดมคติทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็น ชีวิตในอุดมคติ เพื่อนในอุดมคติ ครอบครัวในอุดมคติ ชุมชนในอุดมคติ สังคมในอุดมคติ ฯลฯ แต่การวินิจฉัยว่า ชีวิตแบบใดเป็นชีวิตในอุดมคติ สังคมแบบใดเป็นสังคมในอุดมคติ นั้นนับว่าเป็นเรื่องยากที่จะตอบได้

อย่างเบ็ดเสร็จ ทำให้ปัญหาเรื่องอุดมคติเป็นปัญหาเชิงปรัชญาปัญหาหนึ่งที่นักปรัชญาพยายามคิดกันมาตั้งแต่ยุคต้น ๆ หรือเกิดมาพร้อมกับพัฒนาการทางความคิดในเชิงปรัชญาของมนุษยชาติ

ความหมายของอุดมคติ

คำว่า “อุดมคติ(Ideology)” ในพจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ- ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า “จุดหมายสูงสุดที่บุคคล หรือสังคมมุ่งบรรลุถึง และแบบความคิดหรือความเชื่ออันเป็นจุดมุ่งหมายร่วมกันของกลุ่มชน” (ราชบัณฑิตยสถาน : 2532)

ส่วนในพจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า อุดมคติ ไว้ว่า “ จินตนาการที่ถือว่าเป็นมาตรฐานแห่งความดี ความงาม และความจริง ทางใดทางหนึ่ง ที่มนุษย์ถือว่าเป็นเป้าหมายแห่งชีวิตของตน ”(ราชบัณฑิตยสถาน : 2525)

อุดมคติตามความหมายในพจนานุกรมข้างต้น ยังไม่สามารถตอบปัญหาอุดมคติในเชิงปรัชญาที่ตั้งคำถามต่ออุดมคติที่มนุษย์และสังคมกำหนดขึ้นว่า ถ้าอุดมคติเป็นสิ่งที่มนุษย์ควรแสวงหา และเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตแล้ว สิ่งนั้นคืออะไร เราจะรู้ได้อย่างไรว่าอุดมคติที่เรากำลังแสวงหา นั้นเป็นที่สมควรแสวงหาจริง ๆ และจะรู้ได้อย่างไรว่าอุดมคติของเราจะเป็นไปได้ และมีอยู่จริงในโลก อุดมคติจะมีอยู่เพียงในจินตนาการของเราเท่านั้น หรือว่าเป็นการวาดภาพโลกและชีวิตที่ควรจะเป็นและเป็นไปได้ ปัญหาเหล่านี้ยังคงเป็นคำถามที่ใช้ได้ตลอดเวลาเพื่อตรวจสอบที่มาที่ไปของอุดมคติ ความสมเหตุสมผล และความเป็นไปได้จริงของอุดมคติที่มนุษย์ยึดถือ

อย่างไรก็ตามการพิจารณาเรื่องนี้อย่างจริงจัง จะเป็นการเข้าสู่ขอบเขตของวิชาปรัชญามากเกินไป ในที่นี้จะพิจารณาที่มาของคำว่าอุดมคติเพื่อความเข้าใจลักษณะของสังคมอุดมคติแบบกว้าง ๆ ในเบื้องต้นเท่านั้น

ทำไมมนุษย์จึงมีอุดมคติ

เพื่อให้เห็นความสำคัญของอุดมคติ ควรจะพิจารณาคำถามที่ว่า ทำไมคนเราจึงต้องมีอุดมคติ ? การตอบคำถามในเบื้องต้นนี้ เป็นเพียงการพิจารณาลักษณะการมีอุดมคติของมนุษย์ในภาพกว้างเท่านั้น

สาเหตุแรกที่ทำให้มนุษย์เราต้องมีอุดมคติก็เพราะความต้องการ หรือความปรารถนาที่ใช้ *อารมณ์ความรู้สึกเป็นตัวนำ* โดยเริ่มจากความต้องการปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต และทำให้ความต้องการดังกล่าวละเอียดประณีต และพิสดารมากขึ้น อุดมคติที่เกิดจากความต้องการเบื้องต้นนี้หากวิเคราะห์กันอย่างละเอียดแล้วจะรู้ว่าตนเองถูกหล่อหลอมจากระบบสังคม เช่น สังคมบริโภคนิยมหล่อหลอมให้คนเห็นว่า ชีวิตในอุดมคติคือชีวิตที่บริโภคนิยม(เสพวัตถุ) ตามกระแสสังคม อุดมคติที่เกิดจากการหล่อหลอม ดังกล่าวอาจจะเป็นเพียงการคาดคะเนชีวิตที่ควรเป็นในอนาคตที่อาจไม่เป็นจริงหรือเป็นไปได้ในชีวิตจริงเลย แต่การที่อุดมคติเช่นนี้ดำรงอยู่ในสังคมมนุษย์ได้ เพราะมันถูกขับเคลื่อนด้วยระบบต่าง ๆ ที่มีอำนาจคิดขึ้น และควบคุมให้เป็นไป และที่สำคัญมันทำให้

มีผู้ได้ประโยชน์หรือมีการกอบโกยเอาประโยชน์จากผู้เชื่อว่า อุดมคตินั้นมีจริง ทั้ง ๆ ที่อาจไม่มีจริง เช่น ในสังคมที่ประชาชนไม่มีสิทธิเสรีภาพอย่างแท้จริง แต่ผู้ปกครองพยายามชี้ให้เห็นว่าสิทธิเสรีภาพมีอยู่จริง เพราะได้ประโยชน์จากอุดมคติที่ว่าด้วยสิทธิเสรีภาพ (แบบหลอก ๆ) จะเห็นได้ว่าสาเหตุการมีอุดมคติที่ว่ามานี้ เป็นสิ่งมนุษย์ไม่ควรไว้วางใจว่าอุดมคติที่ตนเองพบในสังคมนั้นจะเป็นสิ่งที่ควรแสวงหาหรือยอมรับได้อย่างแท้จริง

สาเหตุที่ทำให้มนุษย์มีอุดมคติประการต่อมา คือ สักยภาพของมนุษย์เองที่สามารถคิดถึงคุณค่า และอาศัยคุณธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เป็นผู้ที่สามารถแยกคุณค่าแท้ และคุณค่าเทียมออกจากกันได้ เพื่อหลีกเลี่ยงจากความหลงผิดจากอุดมคติที่เพ้อฝัน และเป็นมายาคติอันเป็นคุณค่าเทียม เช่น การบริโภคสิ่งที่มีราคาแพง และของฟุ่มเฟือย เสพความหรูหรา โดยไม่คำนึงถึงคุณค่าแท้ สักยภาพข้างต้นของมนุษย์จะทำให้เข้าใจถึงอุดมคติที่มีความหมายต่อชีวิตได้ เช่น ความรัก ความสามัคคี ความยุติธรรม เป็นต้น อุดมคติดังกล่าวเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถเรียนรู้ได้จากสังคม และตระหนักรู้ได้ หรือเข้าใจแจ่มแจ้งได้ด้วยตนเอง

การวิเคราะห์ความหมาย และประเภทของอุดมคติ

แนวทางในการวิเคราะห์ความหมายของอุดมคติ อาจพิจารณาได้ 3 แนวทาง คือ

1. วิเคราะห์จากสภาวะทางสังคมแล้วสร้างศาสตร์อธิบายลักษณะ และความเป็นไปของสังคม ซึ่งลักษณะอุดมคติของแต่ละสังคมอาจเหมือนหรือต่างกัน และอุดมคติดีมีลักษณะเฉพาะในแต่ละยุคสมัยและจำกัดในแต่ละสังคม การพิจารณาตามแนวนี้ทำให้เราทราบว่า อุดมคติมีได้หลากหลาย
2. วิเคราะห์จากอำนาจในการชักจูงของความคิดนั้น ๆ กล่าวคือ สิ่งที่ทำให้คนเราทำตามอุดมคติไม่ใช่อำนาจบังคับและกฎหมายแต่เป็นสิ่งที่เรายอมรับมาปฏิบัติเอง การพิจารณาตามแนวนี้ทำให้เราทราบว่า อุดมคติมีอำนาจชักจูงในตัวมันเอง
3. วิเคราะห์จากสิ่งที่แฝงอยู่ในวิถีชีวิต หรือสิ่งที่คนเราปฏิบัติจนเป็นแบบแผนของชีวิตแม้จะไม่มีกัมบังเป็นลายลักษณ์อักษร การพิจารณาตามแนวนี้ทำให้เราทราบว่า อุดมคตินั้นมีทั้งอยู่ในรูปแบบที่เป็นลายลักษณ์อักษร และอยู่ในวิถีชีวิต หรือวัฒนธรรมประเพณีที่ไม่ได้บันทึกเป็นข้อบังคับ

ประเภทของอุดมคติ

อุดมคติ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. อุดมคติรวม (total ideology) เช่น ทศนะว่าด้วยโลก ชีวิต มนุษย์ และสังคมโดยรวม เกิดจากการศึกษาระบบความคิดที่ทำให้เกิดการปฏิบัติในสังคมนั้น ๆ ทั้งระบบ

2. **อุดมคติย่อย (Partial ideology)** เป็นอุดมคติเฉพาะเรื่อง เช่น อุดมคติของการบริหารองค์กร อุดมคติแบบชนชั้นกลาง อุดมคติของครอบครัว เกิดจากการศึกษาเฉพาะเรื่องนั้น ๆ และขึ้นอยู่กับแต่ละคนจะตัดสินใจ (ปรีชา ช้างขวัญยืน : 2524)

ลักษณะของแนวคิดที่เป็นอุดมคติทางสังคม คือ

1. แนวคิดอุดมคติทางสังคม เป็นความคิดที่จะปรับปรุงสภาพทางวัตถุในสังคมปัจจุบันให้ดีขึ้น และเป็นการคิดถึงสภาพสังคมในอนาคตที่เป็นไปได้ในชีวิตนี้
2. แนวคิดอุดมคติทางสังคมนั้นต้องบอกทิศทาง และขั้นตอนในการปฏิบัติให้บรรลุจุดหมาย
3. การเสนอแนวคิดอุดมคติทางสังคมจะต้องสามารถให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจได้ และมีลักษณะเป็นการชักจูงให้ปฏิบัติตามด้วยศรัทธา และความหวัง

การวิเคราะห์และแสวงหาสังคมอุดมคติในปัจจุบัน

เมื่อสังคม และวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา สังคมอุดมคติควรถูกหยิบยกมาพิจารณาพินิจพิเคราะห์ และสังเคราะห์เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต และสังคมในปัจจุบัน

ในเบื้องต้นขอเสนอแนวทางสังคมอุดมคติ เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ กล่าวคือ สังคมอุดมคติ ควรเป็นสังคมที่ยึดปรัชญาที่สนับสนุนให้ประชาชนมีอิสระในการแสดงออกซึ่งแนวคิด ความต้องการ ความสนใจ และแนวการดำรงชีพได้อย่างเต็มที่ รัฐบาลไม่ควรทำหน้าที่เป็นผู้บงการ เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิต และผลประโยชน์หรือพฤติกรรมทุกอย่างของประชาชนให้ เป็นไปตามทิศทางที่รัฐบาลพึงพอใจ โดยบีบบังคับให้ประชาชนซึ่งต่างจิตต่างใจต้องยอมถือปฏิบัติตามมาตรฐาน และมาตรการของรัฐบาลอย่างเดียว ดังหนึ่งเป็นการกดประชาชนมิให้เจริญเติบโตทางวุฒิภาวะ และความรับผิดชอบ หน้าที่จริง ๆ ของรัฐบาล คือ ทำให้ประชาชนได้ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันตามหลักการ อุดมการณ์ และมาตรฐานที่ประชาชนร่วมกันกำหนดขึ้น (สิทธิ บุตรอินทร์ , 2523)

อำนาจการควบคุมของรัฐที่ได้มาจากประชาชนนั้น ต้องคำนึงถึงการปกป้องสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลด้วย กล่าวคือ การใช้อำนาจจากเสียงส่วนใหญ่นั้นจะต้องไม่ไปบีบบังคับสมาชิกคนใดคนหนึ่งหรือคนส่วนน้อยให้ต้องสูญเสียสิทธิเสรีภาพที่ชอบธรรม จนกลายเป็นกฎของคนหมู่มาก ทำลายความเป็นมนุษย์ของคนส่วนน้อย หรือกลายเป็นการใช้ระบบกฎหมายทำลายซึ่งกัน และกัน การรักษาคุณภาพในเรื่องนี้ จะต้องเริ่มที่การไม่มองข้ามคนส่วนน้อยที่ไม่เห็นด้วยกับคนส่วนใหญ่ หรือการรักษาผลประโยชน์ของคนส่วนน้อยเท่ากับผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่

จากหลักการข้างต้น **ปฏิเสธแนวคิดทางปรัชญาที่มุ่งสร้างสันติสุขให้แก่สังคมประเทศชาติ ด้วยการแลกเปลี่ยนกับการสูญเสียอิสรเสรีภาพของประชาชน** กล่าวคือ ไม่สอดคล้องกับการปกครองโดยคณะหรือบุคคลที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ถึงแม้ว่า การอ้างอำนาจในการปกครองเพื่อผลประโยชน์แก่ประชาชนส่วนใหญ่โดยมีการควบคุมบงการอยู่ตลอดเวลา การกระทำเช่นนี้ นอกจากจะเป็นการไม่ส่งเสริมให้สมาชิกในสังคมได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง ความสามารถในการ

การพึ่งพาตนเอง ความริเริ่มด้วยตนเองและความรับผิดชอบต่อตนเองแล้ว ยังทำให้สมาชิกสังคมอ่อนแอทางปัญญาด้วย เพราะหากถือว่าปัญญา หรือความรู้เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีพัฒนาการแตกต่างจากสัตว์อื่น แต่ปัญญาก็เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนสามารถแสวงหา และพัฒนาได้เองโดยไม่ต้องอยู่ภายใต้อำนาจของใคร

หากผู้ปกครองจะอ้างว่า ตนเองเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในการปกครองเป็นอย่างดีนั้นจึงมีสิทธิในการปกครอง และย่อมปกครองได้ดีกว่าผู้ที่ไม่มีความรู้ทางการปกครอง การอ้างแบบนี้ทำให้เกิดชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมอย่างไม่สอดคล้องกับศักยภาพของความเป็นมนุษย์ ที่สำคัญการอ้างแบบนี้มีสมมติฐานว่าคนที่มีความรู้จะต้องเป็นคนดีด้วย ซึ่งข้อนี้ก็ยืนยันไม่ได้ดีกว่าคนที่มีความรู้ดีจะเป็นคนดีเสมอไป เพราะในประวัติศาสตร์ การปกครองปัญหาเรื่องการใช้อำนาจบาตรใหญ่ข่มเหงกดขี่ประชาชนก็เกิดจากผู้ที่มีความรู้ดีแต่อาจจะไม่ใช่คนดี ประสบการณ์ในชีวิตจริงสอนเราเสมอว่า คนที่มีความรู้มากกว่า ฉลาดกว่า มักเป็นฝ่ายเอาเปรียบและฉกฉวยเอาผลประโยชน์จากประชาชนส่วนใหญ่มาเป็นประโยชน์โดยวิธีอันแยบยล ทำให้คนที่ฉลาดกว่ามีอำนาจทางเศรษฐกิจ และเผด็จการเข้าครอบงำสถาบันทางการเมือง มีอำนาจเป็นใหญ่เหนือประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นผู้ยากไร้ ชนกลุ่มนี้จึงดูเหมือนมีดาบสองด้ามอยู่ในมือ คือมือขวามีดาบคืออำนาจทางการเมือง และมือซ้ายมีดาบคืออำนาจทางเศรษฐกิจ ฟังทราบว่าการปกครองแบบนี้ยังห่างไกลจากสังคมอุดมคติ

แม้ผู้ปกครองจะอ้างว่ามนุษย์ส่วนใหญ่มีความเห็นแก่ตัว และกระทำการต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง จึงจำเป็นต้องสร้างอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในมือ ของผู้ปกครองซึ่งเป็นผู้ดีมีสกุล เพื่อควบคุมประชาชนให้อยู่กันด้วยความสงบ และเพื่อป้องกันไม่ให้แต่ละคนก่อความวุ่นวายเดือดร้อนแก่สังคม เพราะมุ่งผลประโยชน์ของตนเองเป็นหลัก การอ้างเช่นนี้ทำให้ผู้ปกครองได้โอกาสที่จะกอบโกยผลประโยชน์จากการมีอำนาจดังกล่าว เพราะอำนาจย่อมทำให้เกิดคอร์รัปชันได้ และอำนาจเบ็ดเสร็จย่อมทำให้เกิดคอร์รัปชันเบ็ดเสร็จได้ (*All power corrupts ; and the absolute power corrupts absolutely*) ทั้งนี้เพราะผู้ปกครองเองย่อมปฏิเสธไม่ได้ว่าตนเองก็เป็นมนุษย์ปุถุชนที่มีความเห็นแก่ตัวเช่นเดียวกับคนอื่น จะพิสูจน์ได้อย่างไรว่าการกระทำของผู้ปกครองเป็นการกระทำที่ปราศจากความเห็นแก่ตัว

อนึ่ง มนุษย์มีความเปลี่ยนแปลงไปตามวิวัฒนาการของสังคม ความต้องการและผลประโยชน์ของประชาชนก็เปลี่ยนแปลงไปตามวิวัฒนาการของสังคม ผู้ปกครองที่ได้รับอำนาจเด็ดขาด อาจไม่คำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มักยึดตนเองเป็นศูนย์กลางพยายามบังคับให้คนอื่นทำตามมาตรฐานของตนเอง เป็นการขัดขวางกระแสที่จะของสังคม (ความเปลี่ยนแปลงเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของสังคมมนุษย์) และเป็นการสร้างความกดดันในจิตใจของประชาชน ปิดกั้นเจตจำนงเสรีของประชาชน

อย่างไรก็ตาม สังคมอุดมคติย่อมไม่ใช่สังคมที่ปล่อยให้ทุกคนใช้สิทธิเสรีภาพอย่างไม่มีขอบเขต โดยไม่มีการควบคุม เช่น ปล่อยให้ใคร ๆ ใช้สิทธิคำ และใส่ร้ายป้ายสีใครก็ได้ที่เขาไม่พอใจ ปล่อยให้คนที่นึกสนุกลุกขึ้นมาเล่นดนตรีในหอพักรวมตอนดึกสอง โดยคิดว่าเป็นสิทธิเสรีภาพของเขา การปล่อยให้ใช้สิทธิเสรีภาพอย่างเหลือเฟือเช่นนี้ย่อมทำให้สังคมวุ่นวายไม่น่าอยู่ ดังนั้น การแสวงหาดุลยภาพระหว่างสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลกับอำนาจการควบคุมของรัฐเป็นสิ่งที่รัฐจะต้องขบคิดบนหลักเหตุผล และคุณธรรมจริยธรรม เพราะการแสดงออกสิทธิเสรีภาพต่าง ๆ โดยไม่มีการควบคุมการใช้สิทธิของสมาชิกในสังคมเลย ย่อมทำให้สังคมวุ่นวายเดือดร้อนกันไม่มีที่สิ้นสุด และเป็นการทำลายสังคมไปโดยปริยาย

นอกจากการใช้สิทธิส่วนบุคคลอย่างเหลือเฟือ เป็นการก่อความวุ่นวายในสังคมดังกล่าวแล้ว สิทธิมนุษยชนที่มาจากนามของปณฺฑิตยาศาสตราจารย์สิทธิมนุษยชนที่สภาสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติออกประกาศยอมรับสิทธิมนุษยชนว่าเป็นสากล ในวันที่ 16 ธันวาคม 1966 มีส่วนทำให้การใช้สิทธิมนุษยชนดังกล่าวเป็นเครื่องสากลที่ตัดสิน หรือลงโทษประเทศใดประเทศหนึ่ง มีการบังคับให้ประเทศต่าง ๆ ยอมรับสันติภาพโดยใช้กำลังทางทหาร และกลุ่มประเทศที่อ้างหลักการนี้ส่วนใหญ่เป็นประเทศที่เคยเป็นผู้ครองประเทศในอาณานิคมหรือไม่ก็เป็นประเทศมหาอำนาจของโลกที่เป็นผู้นำในระบบทุนนิยม ส่วนกลุ่มประเทศที่ปฏิบัติตามส่วนใหญ่ เป็นประเทศที่เคยถูกปกครอง และไม่มีอำนาจในเวทีโลก เมื่อสิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งที่ใช้อำนาจสั่งการ ย่อมเกิดปัญหาขึ้น ประเทศต่าง ๆ ที่เกิดปัญหาภายในประเทศต้องการความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อและเมตตา มากกว่าการแทรกแซงด้วยกำลังทหารจากประเทศที่อ้างหลักสิทธิมนุษยชน เพราะจากประวัติศาสตร์บอกเราว่าการแทรกแซงด้วยกำลังทหารนั้นทำให้เกิดการกดขี่ประเทศที่ถูกแทรกแซง และปัญหาความขัดแย้งก็ไม่ได้หมดไปแต่กลับทำให้ความขัดแย้ง และความรุนแรงทวีขึ้น และฝังรากลึกอยู่ในโครงสร้างของสังคมนั้นอย่างยาวนาน

ปัจจุบันแม้ว่าเราอยู่ในสังคม และวัฒนธรรมที่มีผู้พยายามผลิตอุดมคติสำเร็จรูปขายให้ผู้คนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น หนังสือ ละคร แต่ก็ยังพอมีความหวังที่เราจะพบกับสิ่งที่เป็นอุดมคติอันให้ความหมายกับชีวิตเราได้ ดังที่อลัน บอลล์ (2544) กล่าวไว้ว่า “สรรพสิ่งล้วนแต่มีความลึกซึ้ง และงดงามซ่อนอยู่ใต้ผิวนอก ถึงแม้สังคมจะสอนให้เราเห็นเป็นอื่น มันยังคงมีที่ว่างพอเสมอสำหรับความงามที่แทรกตัวอยู่ในสรรพสิ่งที่ดำรงอยู่”

สรุป

ศาสนาเป็นที่รวมของอาหารทางจิตวิญญาณของมนุษย์ทั้งหมด ตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูงสุด และมีข้อยืนยันว่าได้มีมนุษย์นับไม่ถ้วนได้พัฒนาตนเองตามหลักศาสนาจนได้บรรลุถึงความดีสูงสุดตามที่ศาสนาสอนไว้ การที่มนุษย์มีศาสนาจึงทำให้มนุษย์มีความสมบูรณ์โดยรอบด้าน และศาสนายังเป็นคุณูปการแก่ศาสตร์อื่น ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่มนุษย์อย่างแท้จริง

ศาสนาพุทธสอนว่า ความจริงคือกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง สรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยกัน เป็นเหตุเป็นปัจจัยของกันและกัน การเข้าใจความจริงดังกล่าวนำไปสู่การไม่ยึดมั่น ถือมั่น ความมีเมตตาต่อสรรพชีวิต และดำเนินชีวิตอย่างมีสติไม่ประมาท ศาสนาคริสต์สอนว่า มนุษย์เป็นบุตรของพระเจ้า มนุษย์ต้องรักพระเจ้าอย่างสิ้นสุดจิตใจและแสดงออกโดยการรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตนเอง ศาสนาอิสลามสอนว่าพระเจ้าหรือองค์อัลลอฮ์มีอยู่เหนือสรรพสิ่ง การปฏิบัติตามคัมภีร์ “กฎหมายแห่งพระเจ้า” เป็นการแสดงถึงความเป็นหนึ่งเดียวของพันธกิจแห่งมวลมนุษย์เพื่อสันติสุข

อุดมคติเป็นสิ่งที่มนุษย์ควรแสวงหา และเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต อุดมคติไม่เพียงมีอยู่ในจินตนาการของเราเท่านั้นเราสามารถจะทำให้อุดมคติของเราเป็นไปได้และมีอยู่จริงในโลก คำถามทางปรัชญาเป็นคำถามที่ใช้ได้ตลอดเวลาเพื่อตรวจสอบที่มาที่ไปของอุดมคติ ความสมเหตุสมผล และความเป็นไปได้จริงของอุดมคติที่มนุษย์ยึดถือ

เมื่อวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเจริญมากขึ้น ผู้คนก็มีความเป็นปัจเจกทางความคิดและความเชื่อมากขึ้นด้วย ซึ่งส่งผลต่อจิตวิญญาณของมนุษย์ คือ ทำให้ปัจเจกชนส่วนหนึ่งถอยห่างจากศาสนาในรูปแบบของสถาบันหรือประเพณีแบบดั้งเดิม แล้วเลือกที่จะสร้างรูปแบบทางจิตวิญญาณเฉพาะตัวของแต่ละคนหรือเฉพาะกลุ่มขึ้นมาโดยการผสมผสานคุณค่าทางจิตวิญญาณจากหลากหลายวัฒนธรรมประเพณีและจากศาสนาต่าง ๆ

เอกสารที่ใช้ประกอบการเรียบเรียง

กรรณา-เรืองอุไร กุศลาสัย. (2520). **วาทะคานธี**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

เก. เอ็น. ชยคิดเลเก. (2532). **จริยศาสตร์แนวพุทธ**. (สุเชาว์ พลอยชม แปลเรียบเรียง).

กรุงเทพฯ: ไร่ไทยเพรสเซนเตอร์.

_____ผู้แปล.(2540).**โลกทั้งผองพี่น้องกัน : มหาตมะ คานธี** .กรุงเทพฯ ฯ: แม่ม้าผาง.

- จุฑาทิพย์ อุมะวิชณี (ผู้แปล).(2540). **วิวัฒนาการแห่งความคิด : ภาคนมนุษย์และโลก.**
พิมพ์ครั้งที่ 2 .กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธรรมชิวะ(พระมหาสม สุมนิ PhD.). (2537). **การศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีคุณค่าชีวิต
มนุษย์ในลัทธิฮินดูและในพุทธศาสนา.**กรุงเทพฯ : นีลนารการพิมพ์.
เทพเวที, ป.อ. ปยุตโต, (พระ). (2532). **พุทธธรรม. (ฉบับปรับปรุงและขยายความ).**
พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน.(2524).**ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิชาการ.
มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2527). **พระไตรปิฎกและอรรถกถา.** กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- โยฮัน กัลดุง.(2539). **พุทธสันติวิธี : ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง.**สมชัย เย็นสบาย(ผู้แปล).กรุงเทพฯ:
เคล็ดไทย จำกัด.
- วิทย์ วิศทเวทย์.(2538). **จริยศาสตร์เบื้องต้น.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- สมภาร พรหมทา. (2545).**มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต.**พิมพ์ครั้งที่ 2
กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
- สนิท ศรีสำแดง.(2535). **พุทธปรัชญา.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์นีลนารการพิมพ์.
- สิทธิ์ บุตรอินทร์.(2523).**ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น.**กรุงเทพฯ : แพร์พิทยา.
- สันติกโรภิกขุ.(2542). **อริยสัจสี่แห่งธรรมมิกสังคมนิยม.** กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- สุริยัน ชูช่วย. (2545).**การแสวงหาความสุขและคุณค่าของชีวิต กรณีศึกษาทัศนะกลุ่มคนต่างวัยใน
กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.**
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2540). **ธรรมะนอกธรรมาสน์.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน .